

Læseplan for sprog og læsning

i Ishøj Kommune

SAMLET LÆSEPLAN

DEL 2

Ishøj Kommune

“Succes for alle” er en fireårig indsats fra 2008 til 2012, hvor medarbejderne, bestyrelserne og politikerne i Børne- og Undervisningsudvalget i samarbejde med Center for Børn og Undervisning løbende vil arbejde med at formulere de resultater, der skal nås på 0 til 16 årsområdet og løbende holde øje med om resultaterne nås. Taget til efterretning i BUU den 24. januar 2008.

1. INDLEDNING

Ishøj Kommune sætter med "Succes for alle" også et særligt fokus på børns sproglige udvikling og på læse- og skrivekompetencer. I Ishøj Kommune har vi en mangfoldighed af dejlige børn, der møder i dagtilbud og skole med meget forskellige forudsætninger.

I vores kommunikationssamfund er det vigtigt at besidde en høj læse- og skrivekompetencer. At kunne indholdslæse har både en personlig og en samfundsmæssig betydning, og begge aspekter er af lige stor værdi. Læse- og skrivekompetencer er adgangsbilletten til oplevelser, viden, uddannelse, indsigt og personlig udvikling.

På nationalt niveau har debatten været præget af en række internationale undersøgelser herunder PISA-undersøgelserne. Men også Danmarks Evalueringsinstituts rapport Læsning i folkeskolen og Undervisningsministeriets nationale handlingsplan for læsning har været med til at sætte dagsordenen for læsning.

Set i lyset af PISA-undersøgelserne, må indsatsen forstærkes for at sikre, at alle elever, både de svageste og de dygtigste, bliver bedre læsere og fortsat udvikler deres læse- og skrivekompetencer på mellemtrinnet og i udskolingen.

I Ishøj kommune har der gennem de sidste 10 år været skærpet opmærksomhed på sprogarbejde med tosprogede børn i dagtilbud, hvilket er en af årsagerne til de gode kommunale læseresultater i indskolingen. Se bilag 1.

I Ishøj Kommune har der ligeledes i de seneste 12 år været en skærpet opmærksomhed på læsning på de enkelte skoler, hos den enkelte lærer og børnehaveklasseleder, samt fra det kommunale niveau. Fokus har været rettet mod begynderundervisningen og den tidlige indsats. Det øgede fokus afspejler sig positivt i de kommunale læseresultater i indskolingen.

Den kommunale kvalitetsrapport 2007/2008 på skoleområdet konstaterer, at elevernes udbytte af skolegangen ikke er tilstrækkelig (skolernes output). De overordnede anbefalinger inden for arbejdet med sprog og læsning er at:

- Der skal gøres en øget og anderledes indsats for at forbedre elevernes resultater ved afgangsprøverne
- Der skal øget fokus på processerne på skolerne, herunder den løbende evaluering af såvel elevernes udbytte, som selve undervisningen
- Skolerne prioriterer de faglige miljøer
- Det sikres at elever, der har glæde af det, har adgang til at bruge de læse- og skrivestøttende funktioner, der allerede findes på skolerne bla. CD-ord
- Undervisningsmetoderne fra "læse for at lære" og fra "Cooperative Learning" bruges i alle fag
- Dansk som andetsprog er en integreret del af al undervisning

Desuden bør der sættes fokus på sprog- og skriftsprogstimulering i førskolealderen, da et godt og veludviklet talesprog samt et begyndende kendskab til skriftsproget forebygger senere læse/skrivevanskeligheder. Der er således behov for en langt bredere indsats, der strækker sig fra det lille barns sprogudvikling til den unge forlader skolen.

Derudover er der fortsat brug for et kompetenceløft, der sikrer, at pædagoger og lærere er fagligt kvalificerede til at arbejde med børns sprog- og læseudvikling.

Forskning (Bente E. Hagtvet) peger på "Hovedingredienser i sprogstimulerende forebyggelse som virker":

"Jo tidligere man satser, jo længere man følger barnet, jo større doser man investerer – jo bedre er chancerne for at opnå positive og varige effekter på sproglige og kognitive færdigheder. Og desuden kompetente folk".

Ishøj Kommunes "Læseplan for sprog og læsning" er et tiltag, der kan medvirke til at nå de mål og delmål, der er beskrevet i kap. 4 Mål og delmål.

1 INDLEDNING	3
2 INDHOLDSFORTEGNELSE	4
3 LÆSEVEJLEDNING	5
4 MÅL OG DELMÅL	5
5 DEN TIDLIGE INDSATS: SPROG- OG SKRIFTSPROGSSTIMULERING 0 – 6 ÅR	6
Delmål:	7
Tiltag i sundhedsplejen.....	8
Tiltag i dagtilbud.....	9
Mål og indikatorer for børnenes sproglige læring.....	10
A. Generel Sprogstimulering.....	10
B. Måltrettet indsats omkring den sproglige udvikling hos børn med særlige behov.....	11
C. Måltrettet indsats overfor tosprogede børn.....	11
D. Alle børn læser – i Ishøj. Litteratur, oplæsning og skriftsprogstimulerende miljø.....	12
E. Sprogvurderinger og løbende sprogobservationer.....	13
F. Overgangsaktiviteter.....	13
G. Forældresamarbejde.....	13
6 DEN FORTSATTE LÆSNING I SKOLEN (herunder sfo) 6 - 17 år	14
Delmål.....	14
Nationale regler.....	14
Tidlig indsats.....	14
Tiltag i skolen.....	15
A. Mål og indsatser for læsning.....	16
B. Overgange og sammenhænge.....	18
C. En foregribende og forebyggende indsats overfor børn i risiko for at udvikle læse- og skrivevanskeligheder.....	18
D. En indsats overfor tosprogede børn.....	19
E. Evaluering af elevernes læse- og skrivekompetencer.....	20
F. Læsning i alle fag, dansk- og faglærerens rolle.....	21
G. Læsevejlederens rolle.....	22
H. Læselyst.....	22
I. Sprog- og identitetsudvikling i den filosofiske samtale.....	23
J. Faglige miljøer.....	23
K. IT og læsning i skolen.....	24
L. Stimulerende læringsmiljøer.....	24
M. Pædagogisk læringscenters rolle i forhold til læsning.....	25
N. Kompetencecentrets/støttecentrets rolle.....	26
O. SFO	26
P. Forældresamarbejdet.....	26
7 TILTAG I CENTER FOR BØRN & UNDERVISNING	27
Læsefremmende materialer.....	27
Pilotforsøg læsebogs-system 1. klasse.....	28
8 BILAG	29
Bilag 8.1 Status.....	29
Bilag 8.2 Sprogomsorg.....	33
Bilag 8.3 Bogkultur i dagtilbud.....	36
Bilag 8.4 Inspiration: læsekonference/testplan i skolen.....	37
Bilag 8.5 Inspiration: om læsning i alle fag.....	38
Bilag 8.6 Inspiration: læsekonference.....	42
Bilag 8.7 Udvikling af danskfaget og danskfagteam.....	43

3. LÆSEVEJLEDNING

Ishøj Kommune har udarbejdet "Læseplan for sprog og læsning", der skal understøtte arbejdet med sprog og læsning.

Denne del har til formål at uddybe de teoretiske og didaktiske overvejelser der ligger til grund for mål, delmål og de tiltag, ledelserne skal sikre sættes i værk. Derudover uddybes, hvad opgaverne er, ligesom der er enkelte anbefalinger til, hvordan opgaverne kan udmøntes.

4. MÅL OG DELMÅL

Det overordnede mål for sprog og læsning i Ishøj Kommune er, *at alle børn og unge udvikler sprog- og læse- og skrivekompetencer, der gør dem i stand til aktivt at anvende deres sprog og læsning til personlig udvikling, ungdomsuddannelse og aktiv deltagelse i samfundslivet.*

I tilknytning til det overordnede mål er der fastsat følgende **delmål**:

At de 0 – 6 årige børn:

- Udvikler et alderssvarende og velfungerende talesprog
- Viser glæde ved at få læst op
- Viser interesse for og eksperimenterer med skriftsproget

At de 6 – 17 årige elever:

- Videreudvikler, vedligeholder og anvender gode og fleksible læse- og skrivefærdigheder gennem hele skoleforløbet som baggrund for kundskabstilegnelse i alle skolens fag
- Opnår de mål ved afgangsprøven /fs10, som skolen har sat som den enkeltes maksimale potentiale
- Oplever glæde ved at læse

At forældre, ansatte i sundhedsplejen, dagtilbud, skoler (herunder SFO) udvikler bevidsthed og viden om børns sprog-, læse- og skriveudvikling - herunder om sammenhængen mellem tale- og skriftsprog

At hvert distrikt i 2009 har indarbejdet velfungerende overgange, der også inddrager og sikrer kvaliteten af forældresamarbejde. Herunder overgange fra dagtilbud til skole/sfo/al-klub, fra 9. til 10. klasse samt for PPR overgange for børn med særlige behov

5. DEN TIDLIGE INDSATS: SPROG- OG SKRIFTSPROGSSTIMULERING 0 – 6 år

Delmål:

At de 0 – 6 årige:

- Udvikler et alderssvarende og velfungerende talesprog
- Viser glæde ved at få læst op
- Viser interesse for og eksperimenterer med skriftsproget

Baggrund

Børn lærer sprog ved at være aktive og eksperimenterende sprogbrugere og i dialog med andre. Den voksne spiller en afgørende rolle som sproglig rollemodel og som dialogpartner, og som den, der tager ansvar for barnets sprogudvikling, dvs. som den, der med udgangspunkt i barnet skaber motivation og læringsmuligheder, også for de børn, der ikke inviterer sig selv ind i sproglæringssituationer (samtale, oplæsning, leg med skriftsprog osv.).

Det et- til toårige barn bruger og forstår sproget på en situationsafhængig måde med en forankring i det konkrete og nærværende og i mimik og kropssprog. Den voksne spiller en afgørende rolle som lyttepartner. I årene mellem to og fem gennemløber barnet en stor udvikling i dets evne til at bruge sproget om hændte, planlagte og tænkte virkeligheder. Denne evne til at bruge sproget, om det, der ikke er til stede, altså uafhængig af den konkrete situation, forfines og udvikles i princippet resten af livet.

Et velfungerende talesprog er grundlaget for barnets skriftsprogsudvikling. Skriftsprog er præget af at være situationsuafhængigt, da det skal kunne stå alene. Når barnet møder skriftsproget stimuleres barnets brug af et situationsuafhængigt sprog. Omvendt er barnets brug af situationsuafhængigt talesprog afgørende for at forstå skriftsproget.

I de senere år er det med baggrund i emergent literacy⁵ forskningen blevet almindeligt at se børnenes læseindlæring som en fortløbende skriftsprogsudvikling, der starter ganske tidligt, fra barnet gør sig sine første erfaringer med bøger og skrift, fx gennem forældrenes højtlesning. Ifølge Lev S. Vygotsky er børnehaven og ikke skolen den mest naturlige arena for barnets første møde med skriftsproget. I Danmark har der imidlertid været

en stærk tradition for, at læsning og skrivning skulle læres i skolen. Dette har medført, at mange forældre og pædagoger har stået usikre overfor de små børns nysgerrighed over for bl.a. ord og bogstaver og i værste fald ikke har stimuleret barnets interesse på dette felt. Der er med andre ord en stor usikkerhed overfor "hvor langt man skal gå" ind i skriftsprogets verden. Men hvis børns nysgerrighed overfor skriftsproget ikke bliver mødt med interesse, vil nysgerrigheden ophøre. Dermed vil barnet miste muligheden for på sin egen måde at tilegne sig grundlaget for at komme godt i gang med læsning og skrivning. For børn, som er i risiko for at udvikle læse- og skrivevanskeligheder, vil dette være særligt alvorligt.

Legen er det bærende i arbejdet med børnenes skriftsprogsudvikling. Når barnet fx leger købmand og skriver indkøbslister, efterlignes de handlinger, som barnet har set de voksne udføre, men på legens præmisser og ud fra egne forudsætninger. Børn kan således udforske og eksperimentere med skriftsprog gennem leg og i dagligdags aktiviteter. Dermed erfarer de, hvad skriftsproget bruges til, og hvordan det bruges, før kravene om at mestre bliver dominerende, som det er tilfældet i skolen. Samtidig viser forskning, at børn, som tidligt begynder at legeskrive, gradvist udvikler indsigt i grundlæggende skriftsproglige principper⁶. Der skal endvidere være mulighed for at børnene selv fortæller historier og får dem skrevet ned af en voksen.

At læse bøger er både en hyggelig og vigtig aktivitet som børn og voksne kan være sammen om. Aktiviteten har både en sproglig og socialemotionel side. Det skrevne sprog i en bog vil have en mere kompliceret sætningsopbygning og indbefatter et mere abstrakt ordforråd end det barnet benytter i daglig tale. Barnet får kendskab til fortællestrukturer / fortællingens skelet, som kan være til hjælp, når barnet skal forstå andre fortællinger, selv fortælle eller senere selv læse historier.

⁵ Begrebet Emergent literacy dækker det, at børn gradvist kan udvikle en tidlig skriftsproglig indsigt ved at beskæftige sig med skriftsproget sammen med voksne eller med mere kompetente i miljøet, uden at der er tale om egentlig undervisning

⁶ At tekst er nedskrevet tale, læseretning, bogstav-lyd forbindelse. Bente E. Hagtvæt.

Oplæsning giver nærhed, gode fælles oplevelser og litterære samt billedoplevelser. Børnene kan spejle sig i historierne, og de lærer noget om sig selv og den verden, de lever i. Billedbøger og oplæsning giver mulighed for gode samtaler om eksistentielle spørgsmål til livet. Børnene lærer at undres, filosofere og stille spørgsmål.

Bøger stimulerer børns fantasi og giver børnene lyst til selv at fortælle, samt giver råstof til legen.

Arbejdet med småbørnenes tale- og skriftsprog-lige udvikling har en væsentlig funktion i forhold til det at lære at læse og skrive. I en tid med betydeligt fokus på børns læsning og med stigende krav og forventninger til skolen om tidligere og bedre læseindlæring vil det især være de børn, der møder i skolen med et ikke-aldersvarende sprog og ringe erfaringer med skriftsproget, der kommer i klemme. Blandt andet derfor har dagtilbudet et særligt ansvar over for de børn, der kommer fra et sprogfattigt hjem med manglende skriftkultur, og som viser manglende evne eller lyst til at beskæftige sig med skriftsproget. Sprogligt udsatte børn er meget afhængige af den mulighed for at udforske skriftsproget uden tidspress i læreprocessen, som dagtilbudet kan tilbyde.

Det er vigtigt at understrege, at dagtilbudenes arbejde med sprog hverken handler om at indføre undervisning i læsning i dagtilbudene, eller alene handler om at gøre børn klar til at lære at læse. Sprogarbejdet i dagtilbudene har en selvstændig værdi i og med, at det er barnets læring og udvikling, der er omdrejningspunkt for indsatsen. Barnets sproglige kompetencer har værdi i sig selv som væsentligt redskab for barnets tænkning og kommunikation med andre, men er samtidig det fundament, hvorpå barnet lærer at læse og skrive. Sprogarbejdet i dagtilbudet og hjemmet har dermed også en stor betydning for, at barnet ikke senere udvikler læse- og skrivevanskeligheder.

I det følgende er beskrevet de krav og anbefalinger, der knytter sig til sundhedsplejen og dagtilbud.

Tiltag i sundhedsplejen

Sundhedsplejen skal sikre at:

- Vejlede forældre om barnets tidlige sproglige udvikling, forudsætninger herfor samt om, hvordan forældre bedst kan understøtte denne udvikling
- Iværksætte yderligere tiltag ved manglende barn/voksenkontakt og manglende sprogudvikling
- Videregive oplysninger om barnets sproglige udvikling til dagtilbud

Vejledning af forældre

I de forebyggende og sundhedsfremmende hjemmebesøg har sundhedsplejersken bl.a. til opgave at vejlede forældrene om barnets sproglige udvikling om barnets forudsætninger herfor samt om, hvordan forældrene bedst understøtter denne udvikling.

Vejledningen omfatter betydningen af at den voksne:

- Udvikler en tæt, tryk og bæredygtig kontakt mellem barn og forældre
- Reagerer med positive respons på barnets pludren og på dets forsøg på at benævne genstande og handlinger
- Sætter ord på det, han/hun gør, på genstande, farver og former
- Synger og læser for og med barnet
- Stimulerer barnets motorik, herunder mundmotorik
- Understøtter barnets sproglige udvikling, herunder vigtigheden af at læse for og med barnet hvad enten det er på modersmålet eller på andetsproget

Særlig indsats for udsatte børn

Sundhedsplejersken er i forhold til børn med særlige behov ansvarlig for at registrere dette, dele det med familien, og ved behov der kræver et tværfagligt samarbejde tage kontakt til relevant samarbejdspartner, så der kan iværksættes en yderligere indsats.

Indsatsen kan være:

- Sundhedsplejerskens egen indsats i form af behovsbesøg, eller Marte Meo indsats ved specialuddannet sundhedsplejerske
- Indsats i samarbejde med familierådgiver i familiecentret
- Henvise til egen læge eller øre-næse-hals specialist
- Invitere talepædagogen til at deltage i besøg hos familien
- Indstille barnet til PPR i samråd med forældrene, hvis der er mistanke om forsinket sprogudvikling

Tiltag i dagtilbud

Dagtilbudslederen skal sikre at:

Opstille mål for børnenes sproglige læring i den pædagogiske læreplan og institutionens virksomhedsplan omfattende følgende punkter:

- Generel sprogstimulering
- Målrettet indsats omkring den sproglige udvikling hos børn med særlige behov
- Målrettet indsats overfor tosprogede børn
- Implementering af Alle børn læser – i Ishøj. Litteratur, oplæsning og skriftsprogstimulerende miljø
- Sprogvurderinger og løbende sprogobservationer
- Overgangsaktiviteter
- Forældresamarbejde

Kompetenceudvikle personalet herunder, at:

- Sikre at alle pædagoger og pædagogmedhjælpere har et højt fagligt niveau vedrørende børns sprogudvikling
- Uddanne en sprogansvarlig med ansvar for de tosprogede børns sproglige udvikling
- Varetage 3 årsvurderingen i samarbejde med talepædagogen
- Være gode voksne sprog- rollemodeller
- Udpege en læsepædagog med generelt ansvar for institutionens arbejde med at udvikle og styrke børnenes læse- og skriveudvikling (fx en der har deltaget på kurset: "Børns sprog- og begrebsudvikling"). Der skal udpeges en pr. institution, ved sammenlagte institutioner én i hver afdeling. Daglejen udpeger ligeledes et passende antal

- Sprog- og læsepædagogen deltager i et fagligt netværk, der skal sikre vidensdeling. Kommunens læsekonsulent og tosprogs-konsulent er tovholder for netværksmøderne, der finder sted 4 gange om året
- Det tilstræbes på sigt at pædagoger der har sprog og læsning/skriftsprog som særlige ansvarsområder for et- og tosprogede børn, får relevante diplommoduler eller tilsvarende uddannelse

Udarbejde en sproglig handleplan for børn med fokuseret og særligt behov:

- Påbegynde handleplanen ved 3 års vurderingen
- Udfylde handleplanen løbende
- Inddrage forældrene i at følge op på handleplanen
- Videregive handleplanen til skolen

Ishøj Kommunes "Sprogomsorg" (bilag 8.2) er en bevidst integreret dimension i alle aktiviteter og gøremål i dagtilbud

Videregive viden om læse- og skrivevanskeligheder i familierne fra vuggestue/dagleje til børnehave og fra børnehave til skole

Mål og indikatorer for børnenes sproglige læring

Ifølge Dagtilbudsloven § 8a skal det enkelte dagtilbud udarbejde en pædagogisk læreplan for børn i aldersgruppen 1/2 -2 år og fra 3 til børnenes skolestart. Sproglig udvikling herunder ordforråd, udtale, kendskab til skriftsprog, rim og remser, eksistensen af tal og bogstaver, og hvad de kan bruges til, it/medier og kommunikation - er et af de seks temaer, der som minimum skal være fokus på i de pædagogiske læreplaner.

Det overordnede mål for arbejdet med de 0 – 6 årige børns sproglige udvikling er (jf. læseplanens delmål 1), at barnet udvikler et aldersvarende og velfungerende talesprog, viser glæde ved oplæsning og viser interesse for og eksperimenterer med skriftsproget.

A. Generel Sprogstimulering

Det lille barn taler om ting i dets nære omgivelser og vil i høj grad have brug for at aflæse og benytte mimik, tonefald og kropssprog. Barnet udvikler et situationsafhængigt sprog, dvs. et sprog, der fungerer i dagligdags situationer, når det, der tales om, er nærværende og til stede.

De generelle sprogfærdigheder er grundlaget for barnets videreudvikling af talesproget, samt for dets skriftsproglige udvikling og udgør dermed fundamentet i dagtilbudets sprogarbejde.

Sprogstimulering skal sikre det enkelte barn en optimal sprogudvikling, og give barnet lyst til og glæde ved sproglige aktiviteter

Opgaven er bl.a. at:

- Udvikle barnets ordforråd, så børnene oplever og erfarer ord gennem dagligdagens mange muligheder for samspil. Ligesom børn skal opfordres til at tale om ordenes betydning
- Udvikle barnets kommunikative kompetencer. Det sker bl.a. gennem anerkendende kommunikation, hvor barnet ansøres til at turde bruge sproget. Hvor barnet lærer sproglige spilleregler: fx hvordan bliver man

en del af samtalen og turtagning, og lærer sammenhængen mellem verbalt og nonverbalt sprog

- Bruge fælles oplevelser til at introducere relevante nye begreber og temaer
- Tage på ture for at øge barnets omverdenskendskab
- Gentage sprogmønstre og udtryk
- Benytte bøger og billeder dialogisk og som udgangspunkt for samtaler
- Synge og lege sanglege

Fokus på sproglig opmærksomhed

De fleste børn elsker at lege og eksperimenterer med sproget, herigennem udvikler de en særlig opmærksomhed på sprogets form. Det sprogligt opmærksomme barn udvikler en bevidsthed om, at sproget ikke blot er bærer af et indhold, men også har en form; at man kan smage på ord, at man kan opdele ord i lyd (fonemer og stavelser), at man kan rime med ord osv.

Opgaven er bl.a. at arbejde med:

- lyttelege
- rim og remser
- leg med stavelser
- leg med sproglyde (fonemer)
- at tale tydeligt og langsomt

B. Målrettet indsats omkring den sproglige udvikling hos børn med særlige behov

Sprog er et styringsredskab og dermed også en forudsætning for at kunne være deltager i en leg. Mangel på (dansk)sproglige kompetencer er derfor en ekskluderende faktor i det sociale fællesskab. Sprogligt udsatte børn er børn, der kommer fra sprog- og skriftsprogsfattige hjem, samt børn med et forsinket aktivt og passivt ordforråd. Derudover skal man være særlig opmærksom på ældre børnehavnere med følgende sproglige vanskeligheder, som kan være tegn på, at barnet er i risiko for senere at få læsevanskeligheder:

- Børn med et lille eller passivt ordforråd
- Børn med udtalefejl: udeladelse, ombytning eller tilføjelse af lyd
- Børn, der ikke kan rime
- Børn, der har svært ved at blive opmærksomme på enkelte lyde i sproget
- Børn med læse- og skrivevanskeligheder eller dysleksi (ordblindhed) i familien

En generel indsats i institutionen gavner ikke nødvendigvis det svage barn. Der må gøres en individuel og særlig fokuseret indsats for børn med ringe eller sen sproglig udvikling. Ofte er det de sprogligt svage børn, der mindst henvender sig til de voksne. Derfor skal arbejdet sikre en daglig dialog med alle børn. Alle børn - også dem, der ikke i første omgang opsøger det selv - må støttes i en læreproces, som kan vække deres nysgerrighed og interesse for skriftsproget, samt udvikle barnets lyst til at få læst højt, eksperimentere med og reflektere over skriftsproget.

Opgaven er at:

- Tilrettelægge et sproginviderende miljø, hvor alle børn inddrages
- Være ekstra opmærksom ved arbejdet med børn med særlige behov, se næste afsnit: tosprogede børn

PPR understøtter institutionernes arbejde gennem:

- Vejlede og sidemandsoplære (2008) så pædagogerne kan udføre 3 - årsvurdering
- Rådgivning og vejledning i daginstitutionerne i forhold til børn med talesprogsvanskeligheder - herunder oprettelse af sproggrupper for børn med fonologiske vanskeligheder

C. Målrettet indsats overfor tosprogede børn

Ifølge Folkeskoleloven (§ 4a) har kommunerne pligt til at give alle tosprogede børn i børnehavnere alderen sprogstimulering, hvis det enkelte barn ud fra en sagkyndig vurdering har et behov for det.

Grundlæggende handler stimulering af tosprogede og etsprogede børn om de samme typer aktiviteter og sproglige samspil, hvor barnet er aktivt i sin sprogtiltagelse. Men det er endnu vigtigere for de tosprogede børn, at kommunikationen forankres i det konkrete og nærværende. De tosprogede børn skal også opleve et situationsuafhængigt sprog - fx via højtlesning, men man må altid sørge for, at det har basis i et sprogligt indhold, som barnet forstår.

I forbindelse med aktiviteter - alt fra ture i skoven til højtlesning af bøger - må der arbejdes med børnenes forforståelse, ligesom der efterfølgende må sættes ord på oplevelser og handlinger, dette kan fx understøttes af fotos, der kan genkalde aktiviteten.

Manglende ordforråd og manglende sprogforståelse er for langt de fleste tosprogede børn det allerstørste problem. Barnet må gives forskelligartede muligheder for at udbygge sit ordforråd fx i form af temaarbejde, fortælling, billedbøger, dialogisk oplæsning, sange og rim og remser. Både den voksne og barnet må gentage ordene mange gange. Et ord skal siges og anvendes funktionelt 60 gange, før det er blevet en aktiv del af sproget. Ligesom der skal være fokus på forståelsen af ord.

Et godt modersmål er grundlaget for et godt andet-sprog. Tosprogede forældre opfordres til at tale det sprog, de selv behersker bedst, med deres barn.

Opgaven er bl.a. at:

- Anerkende barnets egen historie, sprog og kultur
- Bygge sprogtiltagelsen på dialog præget af nærhed og interesse
- Have særlig fokus på at udvikle barnets ordforråd
- Lade kommunikationen handle om noget nærværende og centralt for barnet
- Give oplevelser og erfaringer, som kobles med sprog
- Anvende dialogisk oplæsning
- Anvende jævnlige sprogobservationer og -vurderinger for at sikre målrettet støtte
- Øge barnets omverdenskendskab

D. Alle børn læser – i Ishøj. Litteratur, oplæsning og skriftsprogstimulerende miljø

Det pædagogiske læringsmål er at barnet viser glæde ved at få læst op, viser interesse for og eksperimenterer med skriftsproget.

Ishøj Kommune har udarbejdet en "børnelitteraturkanon" *Alle børn læser – i Ishøj*, med det formål at skabe et fælles sprogligt og litterært grundlag for børnene inden skolestart til gavn og glæde for deres sproglige udvikling og læse- og skriveudvikling.

Højtlæsning giver barnet adgang til litteraturens forunderlige verden og er grobund for oplevelser af helt anderledes karakter, end børnene kender fra hverdagen. Institutionen må sikre sig, at alle børn møder bøgerne fra "Alle børn læser – i Ishøj". Ligesom de må sikre at institutionen derudover har mange bøger af høj sproglig og indholdsmæssig kvalitet. Der skal skabes en kultur for højtlæsning, hvor der er plads til dialog. Dialogisk oplæsning er med til at udvikle barnets forståelse og brug af situationsuafhængigt sprog, forståelse for det skrevne sprog, og det er med til at give barnet lyst til selv at lære at læse.

Børn lærer nemt at læse (genkende) eget navn eller navne på personer, de kender. Allerede i toårsalderen kan man se børn, der legelæser for bamse af en bog, de selv har fået læst højt. De vil også gerne efterligne de voksnes skriven ved selv at legeskrive med kruseduller, tegn eller bogstaver. Herigennem gør de sig nogle afgørende erfaringer med, hvordan skriftsproget fungerer.

I dagtilbudet skal der være rige sproglige miljøer, der sikrer børnenes sproglige udvikling. Alle samværssituationer opfattes som potentielle situationer, der træner sprog, situationer som må udnyttes af hele personalet. Alle voksne omkring barnet må være gode sproglige rollemodeller.

Institutionen må skabe et miljø, der stimulerer skriftsproget, hvor bøger, blyanter, papir og it er tilgængelige redskaber. Tekst, ord og bogstaver må være en synlig del af institutionen fx i form af skilte på opbevaringskasser, garderober, aktivitetsplaner osv., men også i form af, at børnene ser de voksne anvende skrift i dagligdagen.

Opgaven er bl.a. at sikre at alle børn møder bøgerne fra "Alle børn læser – i Ishøj". Det kan gøres ved at opbygge en bogkultur (bilag 8.3) i institutionen, og ved at de voksne er tydelige som rollemodeller både omkring oplæsning og brug af skriftsprog.

Opgaven er bl.a. at:

- Anvende dialogisk oplæsning
- Legeskrive
- Legelæse
- Brug skrift og tekst på en tydelig måde

Samarbejde med Ishøj Bibliotek

Ishøj Bibliotek ønsker at samarbejdet med dagtilbudene skal omfatte jævnlige besøg på biblioteket med børnene, så disse får et naturligt forhold til stedet, samt bliver indført i bibliotekskulturen der gerne skulle gavne dem resten af deres liv. Endvidere vil Ishøj Bibliotek gerne have et udvidet samarbejde omkring "Alle børn læser", hvor daginstitutionerne/daglejen, samt børnenes forældre kan udnytte muligheden for at hente viden og inspiration til andre bøger og materialer, der kan støtte op om børnenes sprog og begrebsverden, og dermed læseudvikling og læselyst.

Ishøj Bibliotek giver på deres hjemmeside konkrete ideer til forældre omkring oplæsning og bogideer www.ishojbib.dk

E. Sprogvurderinger og løbende sprogobservationer

3- års vurdering

Fra august 2007 er det obligatorisk at tilbyde sprogvurderinger af alle tre-årige.

Målet med sprogvurderingen er at give dagtilbudene et redskab til at tilrettelægge en mere differentieret og målrettet sproglig indsats, samt gøre personalet i stand til at vejlede forældrene om, hvordan de understøtter barnets sproglige udvikling i hjemmet.

I Ishøj Kommune er det besluttet at anvende sprogvurderingsmaterialet fra Velfærdsministeriet til både et- og tosprogede børn. Materialet vurderer barnets dansksproglige kompetencer.

Dette materiales formål er at identificere de børn, som har brug for en fokuseret eller særlig indsats omkring den sproglige udvikling. Derudover muliggør dette materiale, at Ishøj Kommune kan spejle resultaterne i de årlige "vandstandsmålinger" (landsresultatet).

I en overgangsperiode på 1 år⁷ vil talepædagogerne i samarbejde med pædagogerne i daginstitutionerne være med til at sprogvurdere alle børn. Samarbejdet mellem talepædagog og pædagogerne i institutionerne repræsenterer tilsammen forskellige kompetencer, der sikrer en høj faglighed og et godt kendskab til børnene.

Løbende sprogobservationer

Institutionen må løbende systematisk observere og evaluere det enkelte barns sproglige udvikling. Observationerne må danne grundlag for det videre samarbejde med forældrene om barnets sproglige udvikling.

Opgaven er bl.a. at:

- Tilbyde sprogvurderinger af alle 3 årige børn
- Udarbejde handleplan for børn med særligt eller fokuseret behov
- Udarbejde løbende sprogobservationer af alle børns sproglige udvikling
- Kvalificere og videreudvikle det generelle sprogarbejde gennem den pædagogiske læreplan om sprogudvikling

F. Overgangsaktiviteter

Dagtilbudets samlede indsats skal sikre kontinuitet og sammenhæng i børnenes sprogudvikling mellem dagpleje/vuggestue og børnehave og fra børnehaven til skole.

Opgaven er bl.a., at:

- Etablere en fast procedure for overlevering af viden om det enkelte barns sproglige udvikling fra vuggestue/dagpleje til børnehave og fra børnehave til skolen
- Samarbejde mellem dagtilbud og skole om at skabe pædagogisk sammenhæng mellem børnehavens og skolens arbejde med sprog og skriftsprog, bl.a. ved hjælp af overgangsaktiviteter

Det anbefales at arbejdet med storbørnsgrupper / skolegrupper indtænker "*Alle børn læser - i Ishøj*" samt inddrager skriftsproget og anvender "Uformel evaluering af skriftsprogsudvikling" af Bente Hagtvæt, både som dokumentation og som metode til at få børnene til at "legeskrive".

G. Forældresamarbejde

Barnet gennemgår i løbet af dets første fem leveår en sproglig udvikling, der kan synes nærmest at komme af sig selv. Børns sproglige udvikling er imidlertid helt afhængig af barnets nære kontakt til og dialog med forældrene. Forældrene er sproglige rollemodeller for deres barn, både når de taler, læser og skriver, derfor er det vigtigt at forældrene benytter deres bedst udviklede sprog. Der er en mangfoldighed af børn i Ishøj med mange forskellige forudsætninger, derfor skal man være opmærksom på, hvilke traditioner familien har med sig med hensyn til ordforråd og til at tale sammen. Dagtilbudet må understrege og underbygge den afgørende betydning, som forældrene har for barnets sprogudvikling.

Opgaven er bl.a., at:

- Orienter forældrene om sprogudvikling og sprogstimulering samt om sammenhængen mellem talesproglig og skriftsproglig udvikling (læsning og skrivning)
- Drøfte med forældrene, hvordan de bedst støtter barnets sprogudvikling
- Drøfte vigtigheden af en tidlig indsats med forældre, hvis barnet har forsinket sprogudvikling, særlige udtaleproblemer, eller hvis der er ordblindhed i familien.

6. DEN FORTSATTE LÆSNING I SKOLEN (herunder Sfo)

Delmål at eleverne:

- Videreudvikler, vedligeholder og anvender gode, fleksible læse- og skrivefærdigheder gennem hele skoleforløbet som baggrund for kundskabstildeling i alle skolens fag
- Opnår de mål ved afgangsprøven /fs10 som skolen har sat som den enkeltes maksimale potentiale
- Oplever glæde ved at læse

Baggrund

Udgangspunktet for læseundervisningen er de gode tekster. Læselyst og læseglæde er afgørende faktorer for, at eleven lærer at læse og ikke mindst, bliver ved med at læse.

Læsefærdighed skal, som alle andre færdigheder, vedligeholdes og videreudvikles. Når læsningen er automatiseret, er det særligt læseforståelsen, der skal i fokus. Efter en årrække med fokus på basale færdigheder inden for læsning, opleves det på landsplan og i Ishøj Kommune, at en del af eleverne ikke kan anvende deres læsefærdigheder funktionelt på mellemtrinnet og i overbygningen.

Skolens undervisning skal være en kvalificeret videreudvikling og konsolidering af de færdigheder, barnet møder med i skolen. Derfor er overgange⁸ fra dagtilbud til skole af stor vigtighed. Differentiering af undervisningen er afgørende for, at det kan lykkes.

Nationale regler

Med skolestartforliget januar 2008 bliver indsatsen i børnehaveklassen fremover intensiveret. Fra skoleåret 2009 bliver børnehaveklassen obligatorisk, og der skal fra 2009 ske en vurdering af hvert enkelt barns sproglige niveau, kort efter at barnet er startet i børnehaveklasse. Ishøj kommune udarbejder i foråret 2009 en vejledning for denne sprogvurdering.

Jævnfør regeringens skolestart forlig vælger kommunen selv i hvilket omfang, en lærer kan inddrages i undervisningen i samarbejde med børnehavelaslæreren.

Tidlig indsats

- I Ishøj kommune varetager børnehavelaslæreren det målrettede arbejde med børns sproglige udvikling, derfor skal børnehaveklasselederen deltage i kommunens kursus: "Dansk i indskolingen" eller i lignende efteruddannelse.
- I Ishøj kommune deltager den kommende dansklærer i børnehaveklassen i minimum 40 timer. Forbruget vil blive lagt ud i den samlede timeressource

⁸ Læs mere i "Succes for Alle", taget til efterretning i BUU d. 24. januar 2008

Tiltag i skolen

Udarbejde og implementere en læsehandleplan for skolen (indskoling, mellemtrin, overbygning), gældende fra august 2009.

Skolens egen handleplan skal omfatte følgende punkter:

- A Mål og indsatser for læsning
- B Overgange og sammenhænge
- C Foregribende og forebyggende indsats overfor børn i risiko for at udvikle læse- og skrivevanskeligheder
- D Tosprogede elever
- E Evaluering af elevernes læse- og skriveudvikling
- F Læsning i alle fag, dansk- og faglærerens rolle
- G Læsevejlederens rolle
- H Læselyst
- I Den filosofiske samtale
- J Faglige miljøer/fagteam
- K It og læsning
- L Stimulerende læringsmiljøer
- M Pædagogisk læringscenters rolle i forhold til læsning
- N Kompetencecentrets rolle i forhold til læsning
- O Sfo
- P Forældresamarbejde omkring læsning

Bogstaverne A til P henviser til senere uddybning omkring hvad skolens egen læseplan kan/skal indeholde

Skolen har minimum en læsevejleder

- Læsevejlederne er veluddannede og har bestået den pædagogiske diplomuddannelse i

læsning og skrivning, den tidligere læsevejlederuddannelse eller den nyeste læsevejlederuddannelse

- Læsevejlederen deltager i et fagligt netværk bestående af fælles kommunale netværksmøder, der skal sikre videndeling. Kommunens læsekonsulent er tovholder for netværksmøderne, der finder sted 4 gange årligt (12 timer)
- Læsevejlederen skal have mulighed for at deltage i konferencer og kurser omkring den nyeste viden inden for læsning og læseskriveforskning

Den kommende dansklærer deltager i børnehaveklassen i minimum 40 timer

Forbruget vil blive lagt ud i den samlede timeressource

Sætte tosprogede elevers læseudvikling på skolens dagsorden

- Kontaktlæreren for tosprogede elever og/eller skolens dansk som andet sprog-lærere (dsa) deltager i læsekonferencerne
- Som minimum skal skolens dsa-lærere have 2x3 timers kursus i "Læsning og tosprogede elever", som bl.a. er indeholdt i det sprog-pædagogiske modul i dansk som andetsprog

Skolens samlede indsats sikrer kontinuitet og sammenhæng i børnenes læse- og skriveudvikling fra dagtilbud til skole og gennem resten af skoleforløbet. Herunder også overgangen fra 9. klasse til 10. klasse.

Skolens handleplan for sprog og læsning

Skolens læseplan for sprog og læsning skal ses som et middel til at understøtte den enkelte lærers undervisning i læsning. Ledelsen og læsevejlederen har en central rolle i udarbejdelsen og implementeringen af handleplanen. Kommunens læsekonsulent kan bistå ved udarbejdelsen af handleplanen.

Skolens egen læsehandleplan skal omfatte punkterne A til P, der uddybes nedenfor.

Det anbefales at handleplanen evalueres og revideres samt drøftes på et pædagogisk rådsmøde en gang årligt.

9 Bekendtgørelse om uddannelsen til læsevejleder i folkeskolen

A. Mål og indsatser for læsning

I skolens egen handleplan for sprog og læsning skal mål og indsats på skolens forskellige trin (indskoling, mellemtrin, udskoling) være beskrevet. Handleplanen skal sikre at eleverne udvikler deres læse- og skrivekompetence gennem hele skoleforløbet. Målene skal relatere til de obligatoriske trin- og slutmål for dansk og dansk som andetsprog.

Børnehaveklassen

Manglende bogstavkendskab og fonologisk opmærksomhed¹⁰ er i børnehaveklassen de vigtigste indikatorer på børn i risiko for læse- og skrivevanskeligheder. Manglende sprogforståelse og et ringe ordforråd kan være andre tegn, der kan udvikle sig til læse- og skrivevanskeligheder. Det er vigtigt, at iværksætte foregribende indsatser til elever, der er i risiko for læse- og skrivevanskeligheder.

En del børn, der starter i skolen har allerede et stort kendskab til skriftsproget. For børn, der allerede kan læse giver det ingen mening at arbejde med elementært bogstavkendskab, her tænkes på en fælles bogstav gennemgang for alle elever i klassen. Disse børn skal udfordres på baggrund af deres aktuelle kompetencer og skal ikke deltage i en fælles bogstav gennemgang, men skal udfordres til fx at skrive, at boganmelde, at læse op for børnehaveklassen.

Arbejdet omkring sprog og læsning omfatter temaerne:

- Det verbale sprog
- Omverdenskendskab
- Sprog- og bogstavlege, herunder bogstav-lyd forbindelsen
- Skrivning (legeskrivning, skrivning af småord, fonemorienteret skrivning¹¹)
- Læsning: oplæsning (dialogisk), storbogslæsning, elevernes egen læsning (herunder legelæsning)
- Litteraturarbejde (at undre sig og stille spørgsmål til teksten)
- Bygge videre på børnenes kendskab til bøgerne fra "Alle børn læser – i Ishøj"
- Sproglig opmærksomhed, herunder rim og remser
- Målrettet indsats overfor elever med risiko for læse- og skrivevanskeligheder

Begynderundervisningen i læsning

I den første læseundervisning er det afgørende, at der arbejdes med angrebsstrategier - herunder forbindelsen mellem bogstav og lyd. Samtidig må der arbejdes med læsning som en aktiv, menings-søgende proces. Litteraturundervisningen og læseundervisningen kan derfor med fordel integreres allerede fra begynderundervisningen.

Læse- og skriveprocesser understøtter hinanden, derfor må skrivningen fortsat have masser af opmærksomhed.

Begynderundervisningen i læsning omfatter bl.a.:

- Udvidelse af ordforråd indenfor alle fag
- Omverdenskendskab
- Sproglig opmærksomhed
- Oplæsning (f.eks. dialogisk)
- Læsning og skrivning
- Funktionelt bogstavkendskab (eleven lærer med det samme at bruge bogstaverne til læsning og skrivning af enkle ord)
- Afkodning og forståelse
- Fleksible læsestrategier og angrebsstrategier, herunder bogstav-lyd forbindelsen
- God tid til læsning, fx fast daglig 20 minutters læsetid
- Arbejde med forforståelse
- Ny litteraturpædagogik, hvor læsning opfattes som et aktivt møde mellem tekst og læser samt inddragelse af litteratursamtalen: at undres
- Tydelige og synlige læseformål (læse for at lære, for at opleve eller for at gøre)
- Læsning og skrivning i meningsfulde sammenhænge i andre fag end dansk
- Foregribende indsats overfor elever med risiko for læse- og skrivevanskeligheder

¹⁰ Børns tidlige opmærksomhed på de enkelte sproglyde.
(Carsten Elbro: Læsning og Læseundervisning. 2. udg. 2006)

¹¹ At børn skriver ord, som de lyder, ikke som de staves korrekt fx fesk = fisk

Den fortsatte læsning på mellemtrinnet og i overbygningen

Når eleverne har fået automatiseret deres læsning, handler den fortsatte læseundervisning om at udvikle sikkerhed og hastighed i læsningen, samt at sætte fokus på forståelsen. Den gode læser er i stand til ikke bare at læse på, men også mellem linierne, forholde sig til det læste og anvende forskellige læseforståelsesstrategier alt efter formålet med læsningen. Der er fx forskel på, hvordan man læser en matematikopgave, og på hvordan man læser et afsnit i en biologibog. Læseundervisningen på skolens mellemtrin og i udskolingen handler i høj grad om kunne tilpasse sin læsning til teksten og til formålet med læsningen, samt at kunne anvende forskellige læseforståelsesstrategier. Vedrørende faglig læsning, se afsnittet F. læsning i alle fag, dansklærerens og faglærerens rolle.

Kompenserende it- hjælpemidler kan med stor fordel anvendes af elever med læse- og skrivevanskeligheder. Disse hjælpemidler gør dem i stand til at anvende læsning og skrivning i hverdagen og i skole og uddannelsesforløb, så deres læsehandicap ikke forhindrer dem i at lære.

Den fortsatte undervisning i læsning omfatter bl.a. at:

- Automatisere og effektivisere afkodningsvirksomheden – herunder læsehastighed
- Sætte fokus på læseforståelse
- Tydeliggøre læseformål (den metakognitive samtale: læse for at lære, for at opleve eller for at gøre)
- Arbejde med faglig læsning, læsestrategier og –teknikker (Læse for at lære¹², Cooperative Learning¹³)
- Udvide ordforråd i alle fag
- Sætte fokus på omverdenskendskab
- Skabe læselyst og øge læsemængden, tid til højtlesning og elevernes frie læsning, fx fast daglig 20 minutters læsetid
- Sætte tid af til elevernes egen oplæsning
- Arbejde med genrekendskab
- Arbejde med ny litteraturpædagogik og litteratursamtalen

12 Fredheim Gerd: "At læse for at lære", Brudholm Merete: "Læseforståelse", Arnbak Elizabeth: "Faglig læsning"

13 "Cooperative Learning" Spencer Kagan og Jette Stenlev, 2006

B. Overgange og sammenhænge

Skolens samlede indsats skal sikre kontinuitet og sammenhæng i børnenes læse- og skriveudvikling fra børnehaven til skole og gennem resten af skoleforløbet. Herunder også overgangen fra 9. klasse til 10. klasse.

Det arbejde, der er påbegyndt i dagtilbudene med børnenes sproglige udvikling, fortsætter i børnehaveklassen. Børnehaveklasselederne bliver på skoledistriksmøderne bekendt med de enkelte børns sproglige kompetencer, når de starter i skolen og skal i sin planlægning tage afsæt heri.

I børnehaven udarbejdes en handleplan for de børn der har brug for en fokuseret eller særlig indsats omkring sprog¹⁴, denne handleplan skal følge barnet videre til skolen. I samme handleplan gøres opmærksom på, hvorvidt der er læse- og skrivevanskeligheder i familien, og der gøres rede for de særlige tiltag der er sat i værk i institutionen.

Opgaven er bl.a., at:

- Etablere en fast procedure for overlevering af viden om det enkelte barns sproglige udvikling fra børnehaven til skolen
- Samarbejde om at skabe pædagogisk sammenhæng mellem børnehavens og skolens arbejde med sprog og skriftsprog, fx ved hjælp af overgangsaktiviteter
- Afsætte minimum 40 timer så den kommende dansklærer deltager i børnehaveklassen
- Etablere en fast procedure for overlevering af viden omkring det enkelte barns læseudvikling ved lærerskift
- Etablere en fast procedure for overlevering af viden omkring den enkelte elevs læse/ skriveudvikling ved overgang til 10. klasse (TL4, afgangsprøvekarakterer, læste skønlitterære værker, opgivelser fra 9. klasse)

C. En foregribende og forebyggende indsats overfor børn i risiko for at udvikle læse- og skrivevanskeligheder

En generel indsats gavner især de børn, der i forvejen har et godt sprogligt fundament. For at sikre alle et højt niveau, må indsatsen være konkret og præcist rettet mod det enkelte barn i hele skoleforløbet.

Opgaven er bl.a., at:

- Varetage den forebyggende indsats/ læseforberedende undervisning i børnehaveklassen som et samarbejde mellem børnehaveklasselederen og den kommende dansklærer eller læsevejlederen
- Iværksætte en foregribende indsats overfor elever i børnehaveklassen med risiko for læsevanskeligheder herunder børn med ringe fonologisk bevidsthed (fx at rime), børn med udtalevanskeligheder eller med et begrænset ordforråd (evt. i samarbejde med talepædagogen). Se endvidere pkt. E
- Iværksætte en foregribende indsats for elever i indskoling, på mellemtrinnet og i overbygningen, der ikke er kommet i gang med læseprocessen eller er gået i stå. Indsatsen kunne fx være i form af "læseløft / tidlig læsehjælp" eller lignende forløb (evt. i samarbejde med skolens læsevejleder)
- Give it pædagogiske værktøjer til de børn, der kan profitere deraf

PPR understøtter skolernes arbejde ved at:

- Deltage i skolernes kompetencecentermøder ad hoc
- Specialundervisningskonsulenten afholder 2 årlige møder med skolernes specialcenter/ støttecenterkoordinatorer
- Rådgive om - og anbefale pædagogisk test materiale
- Tilbyde konsultativ bistand på alle skoler¹⁵
- Afdække og identificere dyslektiske børn

¹⁴ Begreberne generel, fokuseret og særlig indsats hentes fra Velfærdsministeriets 3 års vurdering, der bruges i Ishøj Kommune.

¹⁵ Læs "Kvalitetsrapport 2007" side 20

D. En indsats overfor tosprogede børn

Adskillige undersøgelser viser, at tosprogede elevers læseafkodning er fuldt på højde med et-sprogede elevers afkodning. Derimod er tosprogede elevers læseforståelse generelt ringere end et-sprogede elevers. Derfor er det en særlig udfordring at fremme tosprogede elevers læseforståelse.

Skoleledelserne på skoler med tosprogede elever skal sikre at:

- Sætte tosprogede elevers læseudvikling på skolens dagsorden
- Sætte fokus på de tosprogede elevers læseforståelse på konferencerne i forbindelse med de obligatoriske læsetest
- Muliggøre at den dansk som andetsprogsansvarlige deltager i læsekonferencerne
- Vurdere de tosprogede elevers behov for supplerende dansk som andetsprog ud fra læsetestens læseforståelsesdel (og vurderingsmateriale til dansk som andetsprog), samt sikre at behovet tilgodeses. Denne vurdering foretages af de dansk som andet sprogsansvarlige
- Kvalitetsudvikle og videndele løbende om læsning på andetsproget i fora for pædagogiske drøftelser
- Stille krav om at dansk som andetsprog inddrages i årsplanerne for alle fag
- Prioritere de formelle kompetencer i at integrere dansk som andetsprog som dimension i al undervisning, både ved nyansættelser eller efteruddannelse.
- Registrere og evaluere planlagt og afholdt undervisning i supplerende dansk som andet-sprog

Et vigtigt redskab til udvikling af læseforståelse er arbejdet med forforståelse både i forhold til skønlitterære tekster og faglitteratur:

- Sprogligt mht. ordforråd, bøjningsformer i teksten, faste vendinger og metaforer
- Genremæssigt f.eks. forskel på fiktion og non-fiktion
- Indholdsmæssigt for at skabe overblik over tekstens indhold
- Kulturelt for at kunne afkode tekstens hensigt
- Historisk for at forstå konteksten, som teksten er indskrevet i

Arbejdet med forforståelse er en forudsætning for gode læseoplevelser og fagligt udbytte for især tosprogede elever. En anden eksemplarisk metode til at sikre tosprogede elevers udvikling af læseforståelse er "den filosofiske samtale". (se pkt. I)

Tosprogede elever, som efter en sagkyndig vurdering har behov for undervisning i supplerende dansk som andetsprog, skal sikres denne undervisning.

Den sagkyndige i dansk som andetsprog deltager derfor i konferencen med læsevejlederen og klasselæreren efter de obligatoriske læseprøver. På baggrund af læseforståelsesdelen vurderes det, hvilke tosprogede elever, der har behov for supplerende dansk som andetsprog.

Andetsprogsvurderingen foretages enten med Undervisningsministeriets skoleskiftervurdering "Vis hvad du kan" eller andet vurderingsmateriale, der tager udgangspunkt i Fælles Mål for dansk som andetsprog.

E. Evaluering af elevernes læse- og skrivekompetencer

Løbende evaluering bygger på lærerens løbende observation og registrering af den enkelte elevs læse- og skriveudvikling samt elevens selvevaluering. Pædagogiske prøver og test giver et objektivt øjebliksbillede. De to evalueringsformer supplerer hinanden. Evaluerings- og prøveresultater må altid danne grundlag for overvejelser over fremtidige handlinger.

Der gennemføres nationale test i læsning i 2. 4. 6. og 8. klasse.

I Ishøj Kommune afholdes der læseprøver i 1. klasse (OS 64) og i 2. klasse (OS 120) i maj måned, samt i 6. klasse (TL1) i okt. måned, og resultaterne sendes til den kommunale læsekonsulent, der udarbejder de samlede oversigter.

Formålet med at indsamle læseprøver er at

- Give et overblik over elevernes læsefærdigheder i Ishøj og at følge læseudviklingen
- Få et grundlag for at igangsætte tiltag omkring læsning i kommunen
- Anvende standardiserede test med mulighed for at sammenholde med landsnormen
- Anvende testene som udgangspunkt for dialog med skolerne omkring skolernes læseundervisning
- Etablere et afsæt for planlægning af læseundervisningen og en samtale med eleverne om deres læse/skrivemål

Elevplanen indeholder (jf. Folkeskoleloven) resultaterne af den løbende evaluering af læseprøverne samt den besluttede opfølgning herpå, også i forhold til de nationale test.

Dansk Psykologisk Forlag er ved at udarbejde nye læseprøve til 0. – 5. klasse. Flere skoler i Ishøj er med i afprøvningen af disse læseprøver, således at vores kommunes resultater kommer til at indgå i den fremtidige landsnorm.

Opgaven er bl.a. at:

- Sætte mål og evaluere elevernes læsefærdigheder i henhold til trin og slutmålene i Fælles Mål
- Udarbejde en "testplan" for skolen (inspiration bilag 8.4)
- Afholde årlige læsekonferencer på alle klassetrin (inkl. Bh. kl.) med fokus på læsning og elevernes læseudvikling hvor skoleleder, læsevejleder, klassens lærere*, dsa vejleder¹⁶, evt. kan andre deltage fx skolens psykolog, en skolebibliotekar. (Se bilag 8.6 som inspiration til beskrivelse af læsekonference)
Ad * her tænkes på dansk og matematiklærere som grundstamme, derudover vælges hver gang 1 – 2 faglærere

Det anbefales at:

- Anvende evalueringsredskaber til den løbende evaluering (fx "Det gode læseforløb", "Læse/skrive raketten", Portefølje, MindMap/ tanke kort, "Læsemåleren", Testbatteriet")
- Anvende læse/skriveprøver
Indskolingen: "Læseevaluering", "MiniSL1 og 2", "IL Basis", "Børns fornemmelse for skriftsprog", "Special pædagogisk guide til læsning og skrivning" "Diagnostiske staveprøver", Ny læse/skriveprøve
Mellemtrinnet: "SL 60 og 40", "LÆS 5", "Diagnostiske staveprøver", Ny læse/skriveprøve
Overbygningen: "TL 1 – 4", "Diagnostiske staveprøver"
10. klasse: "TL5" samt "Diagnostiske staveprøver"
- Inddrage eleverne i evalueringen, således at eleverne lærer at være aktive og bevidste om egen læringssituation

¹⁶ Dsa er en forkortelse af Dansk som andetsprog

F. Læsning i alle fag, dansk og faglærerens rolle

Ifølge Folkeskoleloven er alle lærere ansvarlige for elevernes læsning. Fælles Mål i fagene er ved at blive redigeret, og alt taler for at "ansvar for læsning" præciseres i Fælles Mål.

Da kravet til elevernes læsefærdigheder stiger i takt med mængden af skreven information i fagene, øges behovet for, at alle fag inddrages i læseundervisningen. Elevernes fortsatte læseudvikling er et fælles anliggende for alle klassens faglærere med dansklæreren som koordinator.

For at give faglærerne den nødvendige kompetence, har Ishøj Kommune i 2007 igangsat et 2 årigt uddannelsesforløb for 4 faglærere fra hver skole: "At læse for at lære" med Gerd Fredheim som instruktør. Disse lærere bliver ressourcepersoner på skolerne, og de skal i samarbejde med kommunens læsekonsulent og med skolens læsevejledere starte implementeringen af "At læse for at lære" på skolen i skoleåret 2008/2009.....

Elever har efter arbejdet med læringsstrategier bl.a. udtalt: *"Jeg vidste ikke at jeg vidste så meget", "Jeg synes altså jeg forstår det meget bedre", "Med tankekort bliver det mere struktureret og lettere at overskue"*.

Dansk- og faglærerens rolle ved faglig læsning

Dansklæreren er ansvarlig for at undervise eleven i de nødvendige læsefærdigheder og læsestrategier. De øvrige faglærere er dels medansvarlige for at støtte elever med særligt behov for læsestøtte, dels ansvarlige for at øge elevernes bevidsthed om fagets teksttyper og terminologi.

Alle faglærere skal derfor kende til relevante læsefærdigheder og -strategier, så de kan inkludere disse i elevernes arbejde med at læse teksterne til faget. (Inspiration: se bilag 8.5)

Opgaven er bl.a. at skolerne i deres handleplan for læsning beskriver, hvordan den vil sikre, at lærerne i alle (boglige) fag inddrages i læseundervisningen, og beskriver et formaliseret samarbejde i klassens team omkring ansvaret for læsning fx er det:

Dansklærerens ansvar at:

- Undervise i læsestrategier ved faglig læsning

Faglærerens ansvar at:

- Undervise med læsestrategierne
- Præsentere eleverne for deres fags særlige kerneelementer og særlige undersøgelses- og analysemetoder
- Undervise i fagets særlige ordforråd
- Være opmærksom på færdige ord
- Overveje fagteksters indholdsmæssige og sproglige tilgængelighed

Fælles ansvar at:

- Arbejde med "før- under og efter læsning strategier"
- Etablere et tværfagligt samarbejde om undervisning i faglig læsning og læseforståelsesstrategier

Det anbefales at skolen udarbejder en progression for indføring af læringsstrategierne fra bh. kl til 10.kl.

G. Læsevejlederens rolle

Alle skoler skal have mindst 1 læsevejleder. Læsevejlederne er ressource- og videnpersoner, der fungerer som underviser, inspirator, vejleder, koordinator for skolens arbejde med at udvikle og styrke elevernes læselyst, læse- og skrivekompetence i alle fag i hele skoleforløbet og samtidig minimere antallet af elever i læse- og skrivevanskeligheder.

Læsevejlederen er den funktionslærer på skolen, der bl.a. har til opgave at vejlede kolleger og skoleledelsen om indhold, metoder, tilrettelæggelse og evaluering af en differentieret undervisning i læsning og skrivning.

Ishøj Kommune udarbejder i efterår 2008 en (vejledende) funktionsbeskrivelse for læsevejledere. Timerammen forhandles på skolen.

Hovedtemaer for læsevejlederens opgaver:

- Formidle teorier om læsning, skrivning, læseforståelse og de praktiske konsekvenser heraf i undervisningen. Viden omsat til daglig læse- og skriveundervisning
- Fremme diskussionen i de enkelte team og igangsætte refleksionsprocesser om læringssyn, læsesyn, lærerroller og elevroller og deres konsekvenser for undervisning, metoder, materialer, organisering og lærerroller
- Lagttage børns læseudvikling og udvikling af læsestrategier, samt anvendelse af læse-resultater i forbindelse med planer for klassen og den enkelte
- Udarbejde og implementere skolens handleplan for sprog og læsning i samarbejde med ledelse og kolleger

Læsevejlederens naturlige samarbejdspartnere er dansklærerne, dsa vejlederen, skolens kompetencecenter, skolebibliotekarere, "læse for at lære – lærere", faglige fags vejledere og kommunens læsekonsulent.

Læsevejlederen deltager i et fagligt netværk bestående af fælles kommunale netværksmøder, der skal sikre videndeling. Kommunens læsekonsulent er tovholder for netværksmøderne, der finder sted 4 gange årligt (12 timer).

H. Læselyst

Erfaringer fra andre kommuner viser at indførelse af "fast daglig læsestund/læsetid/stjernestund" fra børnehaveklasse til 10. klasse i høj grad er medvirkende til at nedbringe antallet af "bogdroppere", og er med til at øge elevernes læselyst og læsehastighed. At besidde høj læsekompetence fordrer høj læsehastighed og forståelse på samme tid.

Det er der flere årsager til: børn lærer at læse ved at læse, læreren bliver en synlig rollemodel, det bliver "sejt" at læse og skaber en særlig atmosfære, når alle på en skole læser. Det at en skole sætter fokus på et område har stor betydning.

Det anbefales at der indføres daglig "læsestund" af 20 minutters varighed. Teamet afgør, hvornår på dagen, og den faste læsetid skal fremgå af årsplanen. Det virker befordrende, hvis lærerens rolle og elevens rolle på forhånd beskrives af læsevejlederne. Der skal tages højde for forskellen på læsetid i en børnehaveklasse og i 10. klasse. Man kunne fx vedtage at læses der 20 min. dagligt fra børnehaveklasse til 6. klasse. Fra 7. – 10. læses i bånd (ugentlige/månedlige), så der læses 1 time og 40 min. i snit pr uge.

I. Sprog- og identitetsudvikling i den filosofiske samtale

"At undre sig er ikke noget man lærer, det er noget man glemmer", (Jostein Gaarder).

Ved at undre sig og stille spørgsmål lærer alle elever at forholde sig åbent og ikke dogmatisk til tilværelsen. Samtidig udvikler de færdigheder som at argumentere, begrunde, definere og drage slutninger.

I lighed med læsestunden er den filosofiske samtale et middel til at udvikle elevernes sprog, begreber, fantasi, omverdenskendskab, interkulturelle forståelse og identitet. Den bidrager således til at opfylde Folkeskolens formålsparagraf.

Ved at opøve eleverne i samtalsregler fra skolestart: Tålmodighed, opmærksomhed, relevans og argumentation, vil de opnå større bevidsthed om klar kommunikation, sproglig opmærksomhed, udbygning af et aktivt ordforråd og begrebsdannelse. Derudover opnår de bevidsthed om egne og andres forforståelser og dermed åbenhed overfor forskellige fortolkningsmuligheder, at en sag/en tekst kan anskues fra flere vinkler. Disse færdigheder understøtter formålet med læsestunden og beriger læseoplevelsen

Det anbefales, at der indføres mindst én ugentlig "undre-stund" i indskoling og "den filosofiske samtale" på mellemtrinnet og i udskoling.

J. Faglige miljøer

Et fag udvikler sig gennem praksis og gennem de gode tiltag og ideer, som udtænkes og udføres af lærere og lærere imellem i det daglige arbejde med undervisningen. Ud af dette arbejde springer der nye muligheder, og der udveksles eksempler på gode undervisningsforløb.

Et meget vigtigt organ i denne sammenhæng er skolens fagteam / faglige miljøer, hvor der diskuteres didaktik.

Opgaverne for de faglige miljøer er i forhold til sprog og læse/skriveudvikling at:

- Sikre sparring og faglig inspiration til alle dansk- og faglærere
- Yde særlig sparring til lærere, der underviser i fag, han / hun ikke har spidskompetence i
- Sikre videns- og erfaringsdeling om test, nationale prøver og afgangsprøver
- Sikre vidensdeling om eksisterende og nye undervisningsmaterialer og -metoder til faget samt undervisningsforløb i faget
- Drøfte mål og evaluering
- Holde fællesmøder med bibliotekarerne, dansk to lærere, læsevejledere, læse-for-at-lære-lærere", kompetencecenter/ støttecenteret
- Udarbejde en langsigtet materialeindkøbsplan ud fra Fælles Mål

Skoleledelsen skal understøtte de faglige miljøer.

K. IT og læsning i skolen

IT har skabt mange nye muligheder, som nogle elever navigerer hjemmevant rundt i. Hjemmesider, SMS, chat, wikis og metasøgninger er begreber, som eleven tidligt er bekendt med og gør brug af. De nye muligheder stiller nye krav og udfordringer – både for læreren og eleven.

For at gøre god brug af IT, skal man altså ikke "bare" have knækket læsekoden, men også være i stand til at mestre mange forskellige læsestrategier: Fokuslæsning, overblikslæsning, nærlæsning, skimning og surfing¹⁷.

Derudover er det vigtigt at sætte tidligt fokus på kildekritik og afsender/modtager forhold. Informationsteknologien har altså skabt nye og svære krav til elevens læseforståelse og undervisning.

IT som indlæringsmæssigt og kompensatorisk værktøj

Den nye teknologi stiller ikke kun større krav til undervisningen, den giver også nye hjælpemidler og pædagogiske værktøjer til læse- og skriveindlæring og -processen. På skolernes computere er pædagogiske programmer, der på en enkel måde giver støttende og indlæringsmæssig hjælp.

IT skal altså dels være elevens værktøj til bedre forståelse samt indsigt og dels et pædagogisk redskab i trænings- og indlæringsfasen. Samtidig med at informationsteknologien skærper kravet til læse- og formidlingskundskaber. På den måde bliver it også en del af den forebyggende indsats.

It skal altså dels være elevens værktøj til bedre forståelse samt indsigt og dels et pædagogisk redskab i trænings- og indlæringsfasen. Samtidig med at informationsteknologien skærper kravet til læse- og formidlingskundskaber.

Skolelederen skal sikre at:

- De elever der har glæde af det, har adgang til at bruge de læse-skrivestøttende funktioner, der findes på skolerne, blandt andet CD-ord¹⁸
- Integrere It som en naturlig del af undervisningen i alle fag

Det anbefales at:

- alle elever kender til og kan gøre brug af IT-pædagogiske værktøjer som f.eks ¹⁹:
- Kvalificere lærere så de kender til skolens IT-pædagogiske værktøjer
- Det tydeligt fremgår i klassernes årsplan og elevplaner, hvordan og hvornår eleverne skal anvende it²⁰

Center for Børn og Undervisning og PPR understøtter skolernes arbejde ved at:

have fokus på at udbyde kurser og information om:

- IT-pædagogiske værktøjer
- IT-software og Hardware svarer til behov
- IT-software og hardware er funktionsdygtigt og vedligeholdt

L. Stimulerende læringsmiljøer

Alle er født med biologiske forudsætninger, som er grundlaget for udvikling af færdigheder. Man omtaler i dag syv forskellige forudsætninger, som udvikles både hver for sig og afhængig af hinanden. De syv forudsætninger, som også kaldes intelligenser, er det sproglige område, det logisk/matematiske, det kropslige, det rumlige, det musiske, bevidstheden om den personlige omverden og bevidstheden om det personlige indre. Det talte sprog, forestillingsevnen, evnen til at tænke rationelt og logisk bygger på kropsbevidsthed. Udviklingen af barnets kropslige og rumlige intelligens støtter udviklingen af samtlige intelligenser. Det er derfor afgørende at barnet møder læringsmiljøer som udvikler alle intelligenser.

Et andet afgørende forhold er, at børn og voksne ikke lærer på samme måde. Nogle børn lærer bedst alene, andre lærer i samarbejde. Der er børn der kan lytte til mange og lange beskeder, andre skal have en besked ad gangen, ligesom der er børn, der ikke har tid til at lytte, men straks selv vil prøve og derigennem lære. Nogle børn skal røre ved ting og bevæge sig for at lære, andre sidder stille det samme sted i lang tid. Der er således mange forskellige måder at lære på, det man kalder for forskellige læringsstile.

¹⁷ Inspireret af: <http://www.jeppe.bundsgaard.net/foredrag/ItoglaesningvidencentergotLaesning.ppt>.

¹⁸ Kvalitetsrapporten 2007 side 15. Accepteret på skoleledermøde d. 17. december 2007

¹⁹ CDord5, Staver.dk, 10finger

²⁰ Kvalitetsrapporten 2007 side 15

Der skal tages højde for viden om læringsstile og Mange Intelligenser både ved tilrettelæggelse af undervisning og ved indretning af klasselokaler. Der skal indrettes læsekroge, ligesom lokalet skal "bugne" af læsefremmende materialer (It, bøger, skriveredskaber).

Leg og eksperimenteren er grundlæggende for børn i alle aldre. Der skelnes mellem den uformelle og den formelle læring. Den uformelle læring foregår i hverdagens aktiviteter - barnet lærer igennem leg, iagttagelse, efterligning og samspillet med andre børn. I den formelle læring er der tale om at pædagogen og læreren tilrettelægger et læringsmiljø, som bibringer barnet kundskaber og færdigheder.

På de højere klassetrin stilles der større krav om personlig refleksion, ansvarstagen, selvstændig problemløsning og personlige valg. Der er mange elever der har vanskeligheder med at leve op til de voksende krav i denne undervisningskultur. Der skal derfor være kraftigt fokus på at indføre og bruge de stilladser og strukturer, som især disse elever kan profitere af. Dansk som andetsprog i alle fag og projektet "Læse for at lære", som støtter elevernes arbejde med fagtekster, er eksempler på praksis, som fremmer deres læring inden for rammerne af den almindelige undervisning.

Det er vigtigt at stræbe efter, at tilrettelægge en undervisning der rammer den enkelte elevs færdigheder og læringsstil, så oplevelse af flow i arbejdet er til stede. Der vil derfor være behov for at afprøve nye måder at tilrettelægge undervisningen og afprøve anderledes undervisningsmetoder og -materialer. Eksempler herpå er "Cooperative Learning" og "Undervisning i det fri"*.

Opgaven er at:

- Indrette klasserum der tager højde for læringsstile og mange intelligenser
- Tilrettelægge undervisningen så der blandt andet tages højde for børns forskellige måde at lære på fx læringsstil og intelligenser
- Indtænke Cooperative Learning som metode
- Give plads til de taktile og kinæstetiske børn

M. Pædagogisk læringscenters rolle i forhold til læsning

Skolens Pædagogiske læringscenter spiller en vigtig rolle for elevernes læsning. Udover at præsentere eleverne for inspirerende skøn- og faglitteratur, formidler biblioteket viden om litteratur og bøgernes egnet på forskellige niveauer til elever såvel som lærere

Opgaven er at bl.a.:

- Være sparringspartner for lærerne i forbindelse med årsplanlægningen af læseoplevelser og læseindsatser, og for eleverne i forbindelse med indsamling og formidling af viden
- Inddrage eleverne i materialevalg, boganmeldelser og oplæsning
- Give eleverne mulighed for at undre sig, eksperimentere og søge ny viden på Læringscentret
- Formidle lister over gode højt læsningsbøger og give ideer om læsning til forældre ved fx. at deltage i forældremøde
- Indgå som en vigtig inspirator ved implementeringen af en fast læsestund
- Understøtte udviklingen af elevernes læsekompetence ved brug af digitale undervisningsmidler. Herunder brug af Internettet til søgning, vurdering og udvælgelse af information på nettet

Det anbefales at:

- Hver skoles Læringscenter beskriver, hvordan de kan understøtte elevernes læseudvikling og læselyst – herunder forældreinformation
- Der er et tæt samarbejde med læsevejlederen og formand for danskfagteam
- Indgå i et samarbejde med Ishøj Bibliotek

* Mere info findes på www.udeskole.dk, der samler viden om Udeskolens teori og praksis for lærere

N. Kompetencecentrets/støttecentrets rolle

Skolens kompetencecenter har stor ekspertise i læsning, som kan være til gavn for ikke bare de elever, der kommer i støttecenteret. Derfor må kompetencecenter/støtteelevlærerne indtænkes som ressourcepersoner for skolens arbejde med læsning.

Opgaven er bl.a. at:

- Sætte tidligt ind med forebyggende tiltag
- Arbejde i et tæt samarbejde med forældrene og elevens øvrige lærere
- Udarbejde en strategi for anvendelse af it-hjælpermidler

Se endvidere pkt. C

O. Sfo

I Skolestartforliget januar 2008 står at der indføres mål og indholdsbeskrivelser for skolefritidsordninger, og det skal ske lokalt som en kommunalbestyrelsens forpligtigelse.

I Ishøj kommune udarbejdes mål og indholdsbeskrivelser når lovforslaget foreligger.

Sfo-lederen skal sikre at:

- Etablere tilbud om "lektie/øvecaféer", hvor der er tid, fred og rum til at læse lektier og med tilbud om hjælp på "forældreniveau"
- Fortsætte den særlige sprogstimulering af de tosprogede børn i perioden 1. april til starten i børnehaveklassen
- Implementere "Alle børn læser – i Ishøj" for de 5 – 6 årige børn

P. Forældresamarbejdet

Forældrene er rollemodeller for deres barn, både når de taler, læser og skriver. En god sprogudvikling og forudsætninger for barnets læseudvikling etableres primært i hjemmet. Skolen må understrege og underbygge den afgørende betydning, som forældrene har for barnets sprog- og læse- og skriveudvikling. At blive en god læser kræver opbakning, interesse og at forældrene dagligt læser med barnet på dansk eller på modersmålet.

Opgaven er at orientere grundigt både løbende og til forældremøder om sammenhængen mellem talesproglig og skriftsproglig udvikling, om læsning og læseundervisningen gennem hele skoleforløbet. Opgaven er også at inddrage forældrene i samarbejdet om deres barns læse- og skriveudvikling. Dette kan bl.a. gøres ved at:

- Holde et oplæg om læsning til første forældremøder i børnehaveklasse og første klasse. Oplægget gives af læsevejleder / dansklærer / kommunens læsekonsulent
- Drøfte med forældrene, hvordan de bedst støtter barnets sprog- og læseudvikling
- Være nysgerrig på hvilke traditioner familierne har for at læse, fortælle, samtale hjemme og evt. finde andre løsninger
- Drøfte vigtigheden af en tidlig indsats med forældre, hvis barnet har forsinket sprog- og læseudvikling eller hvis der er læse- og skrivevanskeligheder eller ordblindhed i familien
- Udarbejde aftaler mellem skole og hjem om, hvor meget, hvor længe, og hvordan der skal læses

7. TILTAG I CENTER FOR BØRN & UNDERVISNING

Center for Børn & Undervisning og PPR Center understøtter skolernes arbejde med sprog og læsning bl.a. ved at:

- Udbyde kurser til det pædagogiske personale
- Udvikle fælles retningslinjer ved overgange
- Udarbejde en vejledning for 3 års vurderingen
- Udarbejde en funktionsbeskrivelse for læsevejledere
- Udarbejde en vejledning for sprogvurdering i starten af børnehaveklassen
- Rådgive og vejlede skole- og dagtilbudsledelser samt lærere og pædagoger

PPR Center understøtter skolernes arbejde ved at:

- Deltage i skolernes kompetencecentermøder ad hoc
- Specialundervisningskonsulenten afholder 2 årlige møder med skolernes specialcenter støttecenterkoordinatorer
- Rådgive om - og anbefale pædagogisk testmateriale
- Tilbyde konsultativ bistand på alle skoler²¹
- Afdække og identificere dyslektiske børn

Læsefremmende materialer

Ishøj Kommune har siden 2006 afsat et beløb til indkøb af læsefremmende materialer. Baggrunden er at Ishøj Kommune sætter fokus på læsning, og resultaterne fra 2006 og 2007 viser at børnene i 1. og 2. klasse læser bedre end landsgennemsnittet. De kommunale læseprøver fra 6. klasse viser at eleverne læser dårligere end landsgennemsnittet. For at det gode resultat skal fortsætte hos de 9 – 17 årige, er der indkøbt en række klassesæt der fremmer læsestrategier og forståelse, ligesom der er afholdt kurser i forbindelse med de indkøbte materialer. Materialerne er udvalgt af kommunens læsekonsulent i samarbejde med læsevejlederne.

Til dagtilbud er der indkøbt materialer der understøtter børns læselyst og leg med sprog.

Dagtilbud: (status: 2008)

- "Alle børn læser – I Ishøj" – halvdelen af bogpakkerne er betalt af forvaltningen
- "Eventyrskoven" indkøbt til alle institutioner
- "At læse med børn – dialogisk oplæsning" indkøbt til alle institutioner
- "Sprog og leg" indkøb til alle institutioner (en pr. afdeling)

²¹ Læs "Kvalitetsrapport 2007" side 20

Skoler:

Følgende titler er indkøbt i classesæt á 30 stk:

"Læs med"	(læsestrategier mellemtrin)	Ishøj skole og Vibeholmskolen
"Læsningens landskab":	(læsestrategier mellemtrin)	Ishøj skole, Gildbroskolen, Vejlebroskolen, Vibeholmskolen og Strandgårdskolen
"Læs på":	(læsestrategier overbygning)	Gildbroskolen, Vejlebroskolen og 10. klassecenter
"Læs"	(læsestrategier 2 – 3 kl)	Gildbroskolen, Strandgårdskolen, Vejlebroskolen
"Ord der betyder noget"		Læseklassen, Vejlebroskolen
"Læsepaletten"	(læseforståelse 3.-4 kl)	Gildbroskolen
"Omme bag klædeskabet"	Litteratur 3.-4.kl	Strandgårdskolen
"Gid du brækker benene":		Strandgårdskolen, Ishøj skole, Vibeholmskolen
"Pigen uden arme"		Vibeholmskolen
"Hånden fuld af digte"		Ishøj skole
"Fra tekst til tekst til tekst"		10 klassecenter
"Læselyst og skrivefryd"		10 klassecenter
"Skriv varrieret"		Gildbroskolen
"Fra den anden klode"		Strandgårdskolen

"At læse for at lære" af Gerd Fredheim til alle lærere i Ishøj Kommune

"Freja og Eskil" 1. + 2. kl. pilotforsøg i classesæt på 2 skoler

- Lærerhenvendt litteratur om Læringsstile, mapper om læringsstile
- Elevmaterialer Læringsstile: Ordklasser, Geometriske former, Tabeltræning, Sprogspil
- Classesæt af billedromanerne: "Jeg er Frede- men de andre kalder mig for Fede" og "Sprint"
- Classesæt af: "Verdens bedste Astrid"

Pilotforsøg læsebogs-system 1. klasse

I foråret 2008 afprøver to skoler et nyt læsebogs-system i 1. klasse: "Freja og Eskil" af Jørgen Frost. Pilotforsøget sker i samarbejde med Gyldendal forlag, og læsekon-sulenten mødtes i foråret 2008 med de 4 lærere, der afprøver systemet. Formålet er at undersøge om et læsebogs-system, der har tekster af en forfatter, og ikke har tekster der er læseteknisk tilrettelagte, og hvor både afkodning og forståelse vægtes i læseundervisningen helt fra begyndelsen, kan give gode læseresultater og udfordre alle elever. Forsøget forsætter i 2. klasse (2008/2009).

- Bilag 8.1 Status
- Bilag 8.2 Sprogomsorg
- Bilag 8.3 Bogkultur i dagtilbud
- Bilag 8.4 Inspiration: læsekonference/testplan i skolen
- Bilag 8.5 Inspiration: om læsning i alle fag
- Bilag 8.6 Inspiration: læsekonference
- Bilag 8.7 Udvikling af danskfaget og danskfagteam

Status Ishøj kommune, Bilag 8.1

1. Dagtilbud

1.1 Tosprogede børn

Ishøj Kommune har siden 1997 haft fokus på at få de tosprogede børn i daginstitution og modtage sprogstimulering. Målet er at alle tosprogede børn kan starte i børnehaveklasse med samme dansk-sproglige kompetencer som et sprogede børn normalt har ved skolestart.

Der har igennem årene været efteruddannelse af sprogansvarlige pædagoger²² og pædagogerne i daginstitutionerne. Siden 2000 har der været en beskrevet "Vejledning og Handleplan for tosprogede 3-6 årige", hvor alle tosprogede børn med et behov er blevet sprogvurderet med "Medina og Det er Hamses"²³. Alle tosprogede børn med behov for ekstra sprogstimulering skal modtage denne i daginstitutionerne, og der er afsat 328 pædagogtimer om ugen til formålet. Leg med sprog (§ 4 a stk 3) er det tilbud Ishøj Kommune har til de tosprogede børn der endnu ikke går i daginstitution.

De sprogansvarlige pædagoger har igennem deres efteruddannelse haft fokus på:

- Medina
- Det er Hamses
- Dansk grammatik
- At omsætte sprogvurderingen til en konkret sprogstimulering
- Ideer til at udarbejde sproghandleplaner

Både pædagoger og pædagogmedhjælperne har også deltaget i forskellige tema- og inspirations dage om tosprogede børn og sprogstimulering.

Den nye "sprogomsorg"²⁴ fra 2007 erstatter den tidligere "Vejledning" og i den forbindelse er der ansat en sprogkoordinator, som har:

- Ansvar for i samarbejde med sprogpædagogerne i daginstitutionerne at udarbejde sprogvurderinger på tosprogede børn
- Ansvar for i samarbejde med leder og sprog-

pædagog at igangsætte sprogstimuleringsforløb i daginstitutioner

- Ansvar for at vejlede og supervisere sprogpædagogen i et konkret sprogforløb
- Ansvar for i samarbejde med de pædagogiske konsulenter at udarbejde sprogvurderinger på modersmålet
- Ansvar for afholdelse af netværksmøder for sprogpædagogerne og inspirationskurser for pædagogmedhjælpere

Det betyder at der i fremtiden vil være mere fokus og opfølgning på den daglige sprogstimulering.

1.2 Børn sprog- og begrebsudvikling

50 pædagoger har i 2007/2008 deltaget i et kursus på 50 timer. Formålet er at styrke kendskabet til og forankring af konkrete metoder og pædagogiske redskaber til børns sprog- og begrebsdannelse. Indhold har været tre overordnede temaer: Sprog og natur, Børnebogen/ oplæsning og Skriftsproget i børnehaven

Struktur ved hvert tema i uddannelsen:

1. Uddannelsesdage med oplæg fra instruktør
2. Afprøvningsfase i egen institution
3. Erfaringsudveksling
4. Forankringsfase i egen institution

Deltagerne fra hver institution har udarbejdet og fremlagt deres arbejde indenfor de tre temaer ud fra den model, der skal anvendes til virksomhedsplanen / læreplanen: Mål, Metode/aktivitet, Tegn, Dokumentation og Evaluering. Det planlagte kan skrives direkte ind i institutionens læreplan/ virksomhedsplan.

Uddannelsen gentages fra august 2008 til januar 2009 for 50 pædagogmedhjælpere.

²² Sprogansvarlig pædagog er den pædagog som har ansvaret for at sprogvurdere og sprogstimulere de tosprogede børn efter § 4 stk 4

²³ Medina: Mette Isager og Det er Hamses : Jette Løntoft og Kirsten Raal

²⁴ Sprogomsorg – godkendt i Børn og Undervisnings udvalget december 2007

2. Skoler

2.1 Resultaterne af de kommunale læsetest 1., 2. og 6. klasse

Læseprøveresultater fra Ordlæseprøven OS64 – 1. klassetrin maj 2008 Ishøj

	Landsnorm	Ishøj Kommune							
Børnenes læsning	2003	1998	1999	2000	2001	2003	2006	2007	2008
Hurtig og sikker	56 %	39 %	33 %	33 %	38 %	48 %	69 %	73 %	72 %
Langsom men sikker	19 %	21 %	26 %	29 %	22 %	21 %	19 %	20 %	21 %
Usikker	25 %	41 %	42 %	39 %	40 %	31 %	13 %	7 %	8 %

Læseprøveresultater for Ordlæseprøven OS 120 for 2. klasse maj 2008 Ishøj

	Landsnorm	Ishøj Kommune							
Børnenes læsning	2003	1998	1999	2000	2001	2003	2006	2006	2008
Hurtig og sikker	62 %	38 %	52 %	47 %	40 %	50 %	67 %	70 %	71 %
Langsom men sikker	21 %	32 %	18 %	18 %	19 %	22 %	19 %	16 %	22 %
Usikker	17 %	30 %	30 %	35 %	41 %	28 %	14 %	14 %	7 %

Konklusionen på læseresultaterne for 1. og 2. klasse maj 2007 er:

- At andelen af "sikre" læsere i 1. klasse er stigende, så andelen ligger markant over landsnormen – 72% mod 56 %, og andelen er steget
- At andelen af "usikre læsere" i 1. klasse er nedbragt, så andelen nu ligger markant under landsnormen – 8 % mod 25 %
- At andelen af "usikre læsere" i 1. klasse er faldet markant i forhold til de kommunale læseprøveresultater fra 31 % i 2003 og 13 % i 2006 til 8 % i 2008
- At andelen af "sikre læsere" i 2. klasse fortsat stiger
- At andelen af "usikre læsere" i 2. klasse ligger under landsnormen – 7 % mod 17 %
- At andelen af "usikre læsere" i 2. klasse i forhold til de kommunale læseprøveresultater er faldet markant fra 14 % til 7 % i 2008

Resultatet af læsetest TL 1 6. klasse

Læsetestresultaterne fra 6. klasse inddrages af flere årsager.

- Efter en årrække med fokus på basale færdigheder inden for læsning, opleves på landsplan (PISA) at elever ikke kan anvende deres læsefærdigheder funktionelt. Der skal fortsat undervises i læsning på mellemtrinnet og i overbygningen. TL1 er udviklet med henblik på lærerens interne evaluering med sin klasse, hvor det overordnede sigte er klassens og den enkelte elevs læseundervisning og læseudvikling. TL- prøven bliver således et arbejdsredskab for lærere og elever til at målsætte det fortsatte arbejde omkring læsning.
- Den afsluttende prøve i 9. klasse er ændret til en prøve i " i læsning og retskrivning", og opgaverne i TL1 afprøver en del af de læsefærdigheder der indgår i prøven i læsning.
- Den nationale test "Dansk / læsning i 8 klasse" tester to delområder: Sprogforståelse og tekstforståelse. De to områder indgår også i prøven FSA "Retsskrivning og Læsning". Ved at skolerne anvender TL prøverne fra 6. – 10. klasse, får lærerne et godt arbejdsredskab til at planlægge den enkelte elevs læseundervisning.

TL 1 2006 og 2007 Læsning af en faglig tekst ("Gedden")

	G1	G2	G3	G4	G5
Ishøjnorm 2006	4%	0%	42%	6%	49%
Ishøjnorm 2007	1%	0%	48%	6%	45%
Landsnorm 1997	5%	0%	55%	11%	29%

Punktlæsning med særligt formål ("Nødhjælp")

	G1	G2	G3	G4	G5
Ishøjnorm 2006	3%	1%	71%	13%	12%
Ishøjnorm 2007	2%	0%	75%	16%	7%
Landsnorm 1997	3%	1%	70%	16%	10%

Læsning af skønlitterær tekst ("Nybyggerne i Canada")

	G1	G2	G3	G4	G5
Ishøjnorm 2006	8%	5%	47%	11%	30%
Ishøjnorm 2007	8%	3%	48%	10%	31%
Landsnorm 1997	20%	5%	45%	14%	16%

Samlet konklusion

- Ishøj kommunes 6. klassers samlede læseresultater har i forhold til landsnormen for stor en andel af elever i G5 "elever som ikke magter at læse en tekst af denne sværhedsgrad" ved læsning af faglig og skønlitterær tekst
- Ishøj kommunes 6 klassers samlede læseresultater viser at eleverne kan punktlæse med særligt formål, hvilket svarer til at kunne læse brugstekster på niveau med landsnormen.
- Der er meget stor spredning mellem klassernes resultater, årsagerne dertil skal undersøges nærmere
- Det er nødvendigt at skolerne og kommunen sætter fokus på undervisning i læsning på mellemtrinnet og i overbygningen
- Det er nødvendigt at skolerne og kommunen sætter fokus på læsning i alle fag / at læse for at lære

2.2 Tosprogede elever²⁵:

Ishøj Kommunes skolevæsen har ca. 46% elever med et andet modersmål end dansk.

Al international forskning peger på, at tilegnelsen af et andetsprog kan tage mellem 5 – 7 år.

Såfremt sproget ikke udbygges i takt med de faglige krav og udfordringer, der stilles i skolen, vil nogle elever, uanset modersmål, ikke være i stand til at følge den forventede progression. Tosprogede elever med behov for supplerende dansk som andetsprog skal sikres denne undervisning.

Jfr. lov nr. 594 §7 skal undervisning i dansk som andetsprog varetages af lærere, der gennem særlig uddannelse har kvalificeret sig til opgaven.

For således at sikre en kvalificeret undervisning i dansk som andetsprog og sætte fokus på dansk som andetsprog som dimension i al fagundervisning, iværksatte Center for Børn og Undervisning fra skoleåret 2004-05 i samarbejde med uc2,

Videncenter for tosprogethed og interkulturalitet, et efteruddannelsesprogram i dansk som andetsprog, dels den Grundlæggende efteruddannelse i dansk som andetsprog (240 timer), dels Sprog & Fag (50 timer). Ca. 110 lærere har afsluttet og 25 lærere er i gang med ét af ovennævnte kurser.

På Gildbro skolen, Vejlebro skolen og Vibeholmskolen er der sprogcentre med et lærerteam, der har ansvar for den supplerende undervisning i dansk som andetsprog. På Strandgård skolen er en kvalificeret andetsprogsansvarlig tilknyttet hver årgang, ligesom alle øvrige lærere som minimum har efteruddannelse i Sprog & Fag. Således er dansk som andetsprog en dimension i al undervisning.

Modersmålet er det fundament, som andetsproget skal bygges og udbygges på. Sprog udvikles gennem undervisning, læsning og i interaktion med andre.

²⁵ Bek. nr. 31 af 10/1 2006 §1, stk.2. "Ved tosprogede børn forstås børn, der har et andet modersmål end dansk, og som først ved kontakt med det omgivende samfund, eventuelt gennem skolens undervisning, lærer dansk"

Efter lovændring i 2002 om kommunernes forpligtelse til at tilbyde modersmålsundervisning vedtog Ishøj Byråd at udbyde brugerbetalt modersmålsundervisning for sprog udenfor EU og EØS-landene, Færøerne og Grønland. Der er således etableret brugerbetalt modersmålsundervisning i tyrkisk for ca. 100 elever 1. – 6. klasse.

2.3 Den forebyggende og foregribende indsats

Børn med særlige behov (0 – 16 år)

Alle skoler tilbyder "læseløft" / "tidlig læsehjælp" og forløb i specialcentret/kompetencecentre for børn i 1. og 2. klasse, der ikke er kommet godt i gang med læseprocessen. Læsevejlederne på nogle af skolerne deltager i undervisningen i klasserne på mellemtrinnet med læsekurser eller med "Læse for at lære-forløb".

Der sættes generelt tidligt ind med specialundervisning for børn med læse/skrivevanskeligheder.

Lovgrundlag for PPR – Ishøj på området "Børn med særlige behov" er for småbørn bekendtgørelse nr. 356 af 24. april 2006 omhandlende " Folkeskolens specialpædagogiske bistand til børn, der endnu ikke er påbegyndt skolegangen" og for børn i skolealderen bekendtgørelse nr. 1373 af 15. december 2007 om "Folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand" samt vejledning nr. 4 af 21. januar 2008 om "Folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand".

Regelsættet for folkeskolens specialpædagogiske bistand angiver to hovedopgaver:

1. Lærerne skal kunne hente faglig hjælp og inspiration fra medarbejderne i PPR med henblik på at udvikle hensyntagen til elever med særlige behov i den almindelige undervisning, således at færrest muligt udskilles til egentlig specialundervisning
2. Når elever har så omfattende særlige behov, at specialundervisning bliver nødvendigt skal det ske på baggrund af en grundig udredning fra PPR

Ishøj Kommunes tilbud til børn med særlige behov:

- Undervisning, men således at eleven modtager støtte i nogle eller alle timer (enkeltintegration)
- Eleven bevarer tilhørsforholdet til den almindelige klasse, men således at eleven modtager særlig tilrettelagt undervisning i et eller flere fag uden for den almindelige undervisningstid eller på hold. (Skolernes specialundervisning)
- Elevens tilhørsforhold til den almindelige klasse ophører idet undervisningen gives i en specialklasse/ tilbud:
  - Specialbørnehaveklasser for børn med forskellige vanskeligheder, herunder tale-sprogvanskeligheder. Der afholdes statuskonference 2 gange årligt
  - Indskolingsklasser for børn på 1. – 2. klassetrin, der har svært ved at klare de faglige og sociale udfordringer i en stor klasse. Der afholdes statuskonference 2 gange årligt
  - Specialklasser for elever med generelle indlæringsvanskeligheder. Tilbudet gives i hele skoleforløbet alt efter elevens behov. Der afholdes statuskonference 1 eller 2 gange årligt
  - Gruppeordning for børn med specifikke vanskeligheder. Tilbudet gives i hele skoleforløbet alt efter elevens behov. Der afholdes 1 – 2 statuskonferencer årligt
  - Specialskoletilbud for elever med specifikke behov

Bilag 8.2

Sprogomsorg i Ishøj Kommune

Indsatsen i forhold til børns sproglige udvikling sker i henhold til gældende lovgivning og kommunale beslutninger. Særligt vigtige er kravene i "Den pædagogiske læreplan" og Folkeskolelovens § 4 A. Indsatsen i forhold til børns sproglige udvikling gælder alle børn i 0 – 6 årsalderen i alle former for kommunale dagtilbud.

Sprogarbejdet sker på tre niveauer

1. Den generelle sprogstimulering

Den generelle sprogstimulering er indsatsen i forhold til alle børn i dagtilbudet. Den beskrives med mål, metoder og evaluering i den pædagogiske læreplan. Sprogarbejdet er det vigtigste tema i læreplanen. Hvis den generelle sprogstimulering ikke blomstrer, forringer det effekten af andre former for sprogstimulering. Det er alle medarbejdere i institutionens opgave og lederens ansvar at sikre denne indsats.

2. Den fokuserede sprogstimulering

Den fokuserede sprogstimulering gives til de børn, som på baggrund af sprogpedagogens sprogvurdering, skønnes at have brug for og gavn af en systematisk og veltilrettelagt sprogindsats. Denne indsats foregår typisk på særlige tidspunkter og i mindre grupper. For disse børn skal der laves særlige sproghandleplaner, som beskriver målene for det enkelte barn og målene for forældrenes inddragelse. Disse handleplaner vil være forskellig fra barn til barn og fra familie til familie.

For børn der fra treårsalderen ikke går i almindeligt dagtilbud gives tilbud om en tilsvarende fokuseret sprogstimulering i "Leg med sprog" (§4 A). Sprogpedagogen i dette tilbud kan på egen hånd eller i samarbejde med sprogkoordinatoren udarbejde nye tiltag på sprogområdet i forhold til kommunens almindelige dagtilbud.

3. Den særlige sprogstimulering

Den særlige sprogstimulering er den, der iværksættes i samarbejde med talepædagoger, psykologer eller andre fagpersoner. Den skal ikke behandles i dette dokument.

Sprogkoordinatoren

For at styrke udviklingen af sprogarbejdet og arbejdet med handleplaner indføres en ny funktion som sprogkoordinator. Der er tale om en fuldtidsstilling, hvor funktionen deles mellem arbejde med sprogstimulering i dagtilbud, der har brug for støtte

og vejledning og inspiration til sprogpedagogerne i kommunens dagtilbud. Stillingen finansieres af de midler, der allerede er afsat til sprogtimer.

Sprogkoordinatoren har

- Ansvar for i samarbejde med sprogpedagogerne i daginstitutionerne at udarbejde sprogvurderinger på tosprogede børn
- Ansvar for i samarbejde med leder og sprogpedagog at igangsætte sprogstimuleringsforløb i daginstitutioner
- Ansvar for at vejlede og supervisere sprogpedagogen i et konkret sprogforløb
- Ansvar for i samarbejde med de pædagogiske konsulenter at udarbejde sprogvurderinger på modersmålet
- Ansvar for afholdelse af netværksmøder for sprogpedagogerne og inspirationskurser for pædagogmedhjælpere

Sprogpedagogerne

Se indkopierede stillingsbeskrivelse for sprogpedagoger fra januar 2002 i slutningen af dette dokument.

Ressourcetildeling

Center for Børn og Undervisning har afsat et årligt beløb, som specifikt anvendes i forhold til de tosprogede børn, der har behov for støtte i deres sproglige udvikling i dansk som andetsprog. Denne ressource finansierer sprogpedagogernes og sprogkoordinatorens arbejde. De berørte dagtilbud tildeles en økonomisk ressource, som skal og kun kan anvendes til dette arbejde.

Fordelingen af ressourcer sker på baggrund af følgende kriterier:

- Antallet af pædagogiske handleplaner der er udarbejdet.
- Antallet af ressourcekrævende familier og børn, hvor de dansktalende børn ikke vil kunne være sprogmodeller for de tosprogede børn.

Institutionens leder skal i samarbejde med sprogpedagogen vurdere det enkelte tosprogede barns behov for fokuseret sprogstimulering. På grundlag af de vurderinger som anvendelse af vurderingsmaterialerne "Hamses" og "Medina" giver anledning til, udarbejdes en individuel handleplan for den fokuserede sprogstimulering.

De tosprogede børn, som vurderes til at have behov for en fokuseret støtte til den sproglige udvikling, indstilles herefter sammen med handleplanen til Center for Børn og Undervisning.

Denne indstilling sker en gang årligt i forbindelse med konsulentbesøg i det enkelte berørte dagtilbud.

Det er Center for Børn og Undervisning, der ud fra ovenstående kriterier fordeler ressourcerne til den enkelte daginstitution for det kommende år. Fordelingen sker ud fra en vurdering af behov i kommunens dagtilbud som helhed.

Kvalitetssikring (Sprogtilsyn)

Konsulenterne i Center for Børn og Undervisning gennemfører med mellemrum besøg i de berørte dagtilbud med henblik på vejledningssamtaler med sprogpædagog og ledelse om de individuelle handleplaner og anvendelsen af de tildelte ressourcer.

Kvalitetsudvikling

Der afholdes ind til videre 5 årlige møder for sprogpædagogerne på tværs i kommunen. Indholdet af disse møder vil i høj grad handle om udvikling af handleplansarbejdet, men vil også indeholde fagligt udviklende temaer. Møderne er obligatoriske og timerne skal tages fra de samlede ressourcer, der gives til institutionen.

Der afholdes 4 årlige møder for pædagogmedhjælpere, hvis indhold vil have fokus på praktisk sprogarbejde og teoretisk forståelse af det danske sprogs opbygning.

Fem gode råd om sprogarbejde

1. I Ishøj er sproget anerkendende og skæld ud og ironi undgået
2. Du er sprogopdrager. Overvej hver fredag eftermiddag: Hvad har børnene mon lært i denne uge?
3. Tag tur – giv plads
4. Vigtige værktøjsord: Hvad, hvor, hvis og hvem
5. Nøgleord: Hvordan, hvorfor og mon

Sprogstimulering i hverdagen

Alle hverdagssituationer indeholder muligheder for sprogarbejde. Nogle situationer er bedre til noget end andet. Hverdagssituationer knytter konkrete erfaringer og sprogudvikling tæt sammen. Her er blot nogle eksempler.

Borddækning: Mængdelære, ordforråd, systematisk tænkning

Naturtur: Under- overbegreber (græs, planter, myg, insekter, å, vandløb)

Lokalsamfundet: Ord og begreber (brandstation, butik). Meget kan omsættes til leg.

Samlingen: Moral (godt og ondt, rigtig og forkert). Børnene hører hinandens forklaringer. Fantasi: Hvad mon der sker på næste side i bogen?

Motorik: Forholdsord (foran-bagved, hård-blød, kraftig-svag). Her er den fysiske udfoldelse og sproget knyttet sammen.

Byggeklodser: Former og forhold og matematisk forståelse.

Eksperimenter med fysik og kemi: Hvorfor bliver vandet stift om vinteren? Hvorfor er en flyvemaskine stor nede på jorden og lille oppe i luften? Det er børnenes forklaringer, der er interessante, selvom de måske ikke følger videnskaben.

Repetition: Gentagelser er afgørende – det man ikke husker, har man ikke lært.

Skriftsproget: Barnets navn. Spørg: Hvad kan vi gøre for at huske noget? (skriv ned, tegninger). Lave lister over ord.

Overgang fra dagtilbud til fritidstilbud

Børnene går over i fritidstilbud i april måned det år de begynder i skolen til august. Der ligger altså 5 kritiske måneder i børnenes sproglige udvikling mellem børnehaven og skolestarten. Fritidstilbudene skal gennemføre det nødvendige systematiske sprogarbejde for de børn der fortsat har behov. Der er børnehaven, der videregiver oplysninger til fritidstilbudet om disse børn.

7/1 - 2002

Funktionsbeskrivelse.

For: Sprogansvarlige pædagoger i daginstitutioner i Ishøj kommune

Direkte reference til: Institutionslederen i den pågældende institution eller souschef i leders fravær.

Ansvarsområde:

Den sprogansvarlige pædagog skal ifølge "Vejledningen. Sprogstimulering for tosprogede 3 – 5 årige børn i Ishøj Kommune". Godkendt i Byrådet 7/3 – 2000. udpeges af daginstitutionslederen til at varetage opgaver i forbindelse med integration og sprogstimulering af tosprogede 3 – 5 årige børn.

Hvad er en sprogansvarlig pædagog?

Det er en uddannet pædagog som har lyst og interesse for at arbejde bevidst med den sproglige udvikling. Den sprogansvarlige pædagog deltager i de 4 årlige møder for sprogansvarlige pædagoger der afholdes af den pædagogiske konsulent for tosprogede småbørn.

Hvilke forventninger er der til den sprogansvarlige pædagog?

Den sprogansvarlige pædagog skal i samarbejde med lederen eller andre pædagoger i huset vurdere de tosprogede børn der skønnes at have behov for ekstra sprogstimulering med Medina, samt udarbejde de individuelle handleplaner på børnene.

Den sprogansvarlige pædagog skal igennem litteratur læsning, kurser og uddannelse styrke sin viden om sprogudvikling generelt og specialviden om andensprogsudvikling.

Den sprogansvarlige pædagog skal:

- Vurdere de tosprogede børn med Medina
- Udarbejde de individuelle handleplaner
- Sikre at forældrene inddrages i sprogstimuleringen
- Inspirere resten af personalet m.h.t. sprogstimulering
- Følge op på Medina og de individuelle handleplaner
- Gennemføre sprogstimuleringen som den er beskrevet i Vejledningen.
- I samarbejde med ledelsen inddrage specialister og konsulenter, når det skønnes nødvendigt

Bilag 8.3

Generelle overvejelser der skal gøres i institutionen omkring arbejde med bøger:

Hvordan skaber/videreudvikler vi bogkulturen i vores institution?

Spørgsmål der skal drøftes / afklares:

1. Når vi alle børn?
  - Hvad med de børn, der ikke af sig selv kommer og lytter til historier?
2. Er bøger tydelige i vores institution?
  - Hvor står bøgerne? I børnehøjde/voksenhøjde?
  - Hvem bruger bøgerne?
  - Hvordan lærer vi børnene at omgås bøger?
3. Oplæsning.
  - Hvornår foregår oplæsning?
  - Hvor tit læser vi op for børnene?
  - Læser vi for børn i aldersopdelte grupper eller for aldersblandede grupper?
  - Hvordan læser vi op? (dialogisk / uden samtale?)
  - Hvordan udvælger vi de bøger, der skal læses op?
  - Kapitelbøger hvornår indføres de?
4. På hvilken måde inddrager vi forældrene?
  - Hvordan ved forældrene hvilken bog, der er læst op den dag
  - Hvordan informerer vi forældrene om vigtigheden af at læse op
5. Hvordan viser vi børn respekten omkring oplæsning?
6. Børnebibliotekets rolle
  - Hvordan bruger vi børnebiblioteket?

Ledelsen skal sikre at institutionen udarbejder en handleplan for oplæsning af bøger "hvorfor, hvad og hvordan"

Marianne Gjelstrup, læsekonsulent Ishøj

Inspiration. Læsekonference/test plan

Bilag 8.4

Klasse	Læsekonferenc Dato angives ved skoleårets start	Test taget af læse- vejleder (testlærer pt. på Gildbroskolen)	Læseevaluering tages af dansklærer/læ- sevejleder
Børnehaveklasse	juni		"Læseevaluering på be- gyndertrinet". Prøve- tidspunkt: august, april og juni."Børns fornem- melse for skriftsprog på udvalgte elever"
1. klasse	januar juni	OS 64 december og maj	"Læseevaluering på be- gyndertrinet." Prøve- tidspunkt: juni. Mini SL 1 maj.
2. klasse	(september) maj	OS120 maj.	Mini SL 1 august."Læseevaluering på begyndertrinet."Prøv etidspunkt: maj. Mini SL 2 maj
3. klasse	(september) maj	SL 60 maj.	Mini SL 2 august.
4. klasse	oktober maj	SL 60 oktober. SL 40 maj.	
5. klasse	Marts		Læs 5 februar
6. klasse	oktober		TL 1. aug./sep
7. klasse	september		TL 2. aug./sep.
8. klasse	september		TL 3. aug./sep.
9. klasse	september		TL 4. august

Bilag 8.5 Om læsning i alle fag – inspiration

Om læsning i alle fag – til drøftelse i klassens team 7. – 9. klasse

1. Hvilken særlig forpligtelse har jeg i mit fag i forhold til nedenstående?

- a. Forholder eleverne sig til læseformålet, før de går i gang med læsningen?
  - Læse for at gøre
  - Læse for at opleve
  - Læse for at lære
- b. Hvilke læsemåder har eleverne styr på? Vælger de bevidst læsemåde i f. t. teksten?
  - Orienteringslæsning (at have overblik over materialet)
  - Skimming (at afsøge teksten, herunder også punktlæsning)
  - Skærmlæsning (at overskue skærmbilledets muligheder)
  - Nærlæsning (at læse og forstå alle detaljer)
  - Oplevelseslæsning (at læse for fornøjelsens skyld)
- c. Hvilke notatformer har eleverne styr på?
  - Nøgleord
  - Referat
  - Resume
  - Tidslinie, rækkefølgemodel
  - Tankekort
  - Styrkenotat
  - Venn-diagram
  - VØL/VØSLE-diagram
  - Kolonnenotat
  - Matematiknotater:
    - Regnehistorie/Funktionel tegning
    - Procesnotater
    - Betydningskort
    - Formelkort
- d. Kan eleverne læse og forstå
  - Billeder, illustrationer
  - Grafer, tabeller, diagrammer, kort
  - Faktabokse
  - Leksikale opslag:
    - Alfabetisering
    - Termer
    - Forkortelser
    - Henvisninger
    - Indholdsfortegnelse
    - Stikordsregister
    - Ordforklaringer
  - Hvem læser "på niveau" og hvem bør støttes?
    - Hvordan vil teamet afklare hvilke elever, der kan hvad?
    - Hvordan kan de manglende kompetencer etableres?
Af hvem, i hvilke fag og hvornår?

2. Hvordan hjælper vi eleverne til at arbejde selvstændigt og få viden?

Skitser evt. en plan for hvornår, i hvilken udstrækning og i hvilken takt eleverne skal erhverve sig læsemæssig kompetence.

Om læsning i alle fag – til drøftelse i klassens team 5. – 6. klasse

1. Hvilken særlig forpligtelse har jeg i mit fag i forhold til nedenstående?

- a. Forholder eleverne sig til læseformålet, før de går i gang med læsningen?
  - Læse for at gøre
  - Læse for at opleve
  - Læse for at lære
- b. Hvilke læsemåder har eleverne styr på? Vælger de bevidst læsemåde i f. t. teksten?
  - Orienteringslæsning (at have overblik over materialet)
  - Skimming (at afsøge teksten, herunder også punktlæsning)
  - Skærmlæsning (at overskue skærbilledets muligheder)
  - Nærlæsning (at læse og forstå alle detaljer)
  - Oplevelseslæsning (at læse for fornøjelsens skyld)
- c. Hvilke notatformer har eleverne styr på?
  - Nøgleord
  - Referat
  - Resume
  - Tidslinie, rækkefølgemodel
  - Tankekort
  - Styrkenotat
  - Venn-diagram
  - VØL/VØSLE-diagram
  - Kolonnenotat
  - Dobbeltnotat (til læsning "på, mellem og bag linierne)
  - Matematiknotater:
    - Regnehistorie/Funktionel tegning
    - Procesnotater
    - Betydningskort
    - Formelkort
- d. Kan eleverne læse og forstå
  - Billeder, illustrationer
  - Grafer, tabeller, diagrammer, kort
  - Faktabokse
  - Leksikale opslag:
    - Alfabetisering
    - Termer
    - Forkortelser
    - Henvisninger
    - Indholdsfortegnelse
    - Stikordsregister
    - Ordforklaringer
  - Hvem læser "på niveau" og hvem bør støttes?
    - Hvordan vil teamet afklare hvilke elever, der kan hvad?
    - Hvordan kan de manglende kompetencer etableres?
    - Af hvem, i hvilke fag og hvornår?

2. Hvordan hjælper vi eleverne til at arbejde selvstændigt og få viden?

Skitser evt. en plan for hvornår, i hvilken udstrækning og i hvilken takt eleverne skal erhverve sig læsemæssig kompetence.

Om læsning i alle fag – til drøftelse i klassens team 3. – 4. klasse

1. Hvilken særlig forpligtelse har jeg i mit fag i forhold til nedenstående?

- a. Forholder eleverne sig til læseformålet, før de går i gang med læsningen?
  - Læse for at gøre
  - Læse for at opleve
  - Læse for at lære
- b. Hvilke læsemåder har eleverne styr på? Vælger de bevidst læsemåde i f. t. teksten?
  - Orienteringslæsning (at have overblik over materialet)
  - Punktlæsning (at søge en bestemt oplysning)
  - Skærmlæsning (at overskue skærbilledets muligheder)
  - Oplevelseslæsning (at læse for fornøjelsens skyld)
- c. Hvilke notatformer har eleverne styr på?
  - Nøgleord
  - Referat
  - Tidslinie
  - Tankekort
  - Styrkenotat
  - Venn-diagram
  - Kolonnenotat
  - Matematiknotater:
    - Regnehistorie/Funktionel tegning
    - Procesnotater
    - Betydningskort
    - Formelkort
- d. Kan eleverne læse og forstå
  - Billeder, illustrationer
  - Grafer, tabeller, diagrammer, kort
  - Faktabokse
  - Leksikale opslag:
    - Alfabetisering
    - Vigtige forkortelser
    - Indholdsfortegnelse
    - Stikordsregister
    - Ordforklaringer
  - Hvem læser "på niveau" og hvem bør støttes?
    - Hvordan vil teamet afklare hvilke elever, der kan hvad?
    - Hvordan kan de manglende kompetencer etableres?
    - Af hvem, i hvilke fag og hvornår?

2. Hvordan hjælper vi eleverne til at arbejde selvstændigt og få viden?

Skitser evt. en plan for hvornår, i hvilken udstrækning og i hvilken takt eleverne skal erhverve sig læsemæssig kompetence.

Om læsning i alle fag – til drøftelse i klassens team 0. – 2. klasse

1. Hvilken særlig forpligtelse har jeg i mit fag i forhold til nedenstående?

- a. Forholder eleverne sig til læseformålet, før de går i gang med læsningen?
  - Læse for at gøre
  - Læse for at opleve
  - Læse for at lære
- b. Hvilke læsemåder har eleverne styr på? Vælger de bevidst læsemåde i f. t. teksten?
  - Orienteringslæsning (at have overblik over materialet)
  - Punktlæsning (at søge en bestemt oplysning)
  - Skærmlæsning (at overskue skærbilledets muligheder)
  - Oplevelseslæsning (at læse for fornøjelsens skyld)
- c. Hvilke notatformer har eleverne været præsenteret for?
  - Tankekort
  - Venn-diagram
  - Kolonnenotat
  - Regnehistorie/Funktionel tegning
- d. Kan eleverne læse og forstå
  - Billeder, illustrationer
  - Faktabokse
  - Leksikale opslag:
    - Indholdsfortegnelse
    - Ordforklaringer
  - Hvem læser "på niveau" og hvem bør støttes?
    - Hvordan vil teamet afklare hvilke elever, der kan hvad?
    - Hvordan kan de manglende kompetencer etableres?
    - Af hvem, i hvilke fag og hvornår?

2. Hvordan hjælper vi eleverne til at arbejde selvstændigt og få viden?

Skitser evt. en plan for hvornår, i hvilken udstrækning og i hvilken takt eleverne skal erhverve sig læsemæssig kompetence.

Bilag 8.6

Læsekonferencer – inspiration til indhold

Formålet med læsekonferencen er at sætte fokus på læseundervisningen på årgangen.

Der holdes læsekonference på årgangene fra bh. kl. – 9. klasse. Et modul pr. årgang.

Deltagere er klassens/årgangens lærere, læsevejledere, samt skoleledelsen. Derudover deltager dansk som andetsprogsvejlederen på mellemtrinet og i overbygningen.

Udgangspunkt for konferencen er lærernes eget oplæg om læseundervisningen i dagligdagen i alle fag og i den seneste evaluering / klasselæseprøve.

Derefter med baggrund i resultatet:

Det vurderes, om enkelte elever har behov for specialundervisning uden for klassen.

Dansklæreren har forberedt en kort fremlæggelse af, hvordan hun/han har planlagt arbejdet med læsning for den enkelte elev.

Som forberedelse til læsekonferencen deltager læsevejleder 15 -20 min. i et teammøde med lærerne på årgangen for at fortælle, hvilke forventninger, der er til konferencens indhold og mål.

Struktur og indhold af læsekonferencen:

- 45 min. **med** deltagelse af ledelsen:
Dansk- og faglærere holder et oplæg om klassens læseundervisning. Herefter drøftes seneste læseresultat. Hertil har læsevejlederen udarbejdet skriftlig konklusion og forslag til videre arbejde med læsning. Der drøftes evt. iværksættelse af specialundervisning og differentiering.
- 45 min **uden** ledelsen: Rådgivning om strategier for den fortsatte læseundervisning: Lærere og læsevejledere drøfter konkret tilrettelæggelse af undervisningen. Det kan dreje sig om brug af bestemte materialer, bestemte arbejdsmetoder eller differentiering for at opnå en god læseundervisning i klassen.

Bilag 8.7

Udvikling af danskfaget og danskfagteam

Ministeriets dansk konsulenter omtaler i "Prøver, evaluering, undervisning 2003" fra Undervisningsministeriet omtaler vigtigheden af at en skole har et danskfagteam.

Citat side 57:

Udvikling af danskfaget

Hvorledes udvikler et fag sig? Hvorledes udvikler et fag sig bedst? Disse spørgsmål stiller vi os fra tid til anden og der er, heldigvis ikke et entydigt svar. Allervigtigst er det, at faget udvikler sig gennem praksis. Gennem de gode ideer og tiltag, som udtænkes og udføres af lærere og mellem lærere i det daglige arbejde med det danskfaglige. Ud af dette arbejde udspringer der nye muligheder, og der udveksles eksempler på gode undervisningsforløb, på planlægning, på evalueringsformer, på undervisningsmaterialer og på tværfaglige muligheder. Disse ideer møder vi på kurser - både lokalt og regionalt og på de forskellige elektroniske konferencer.

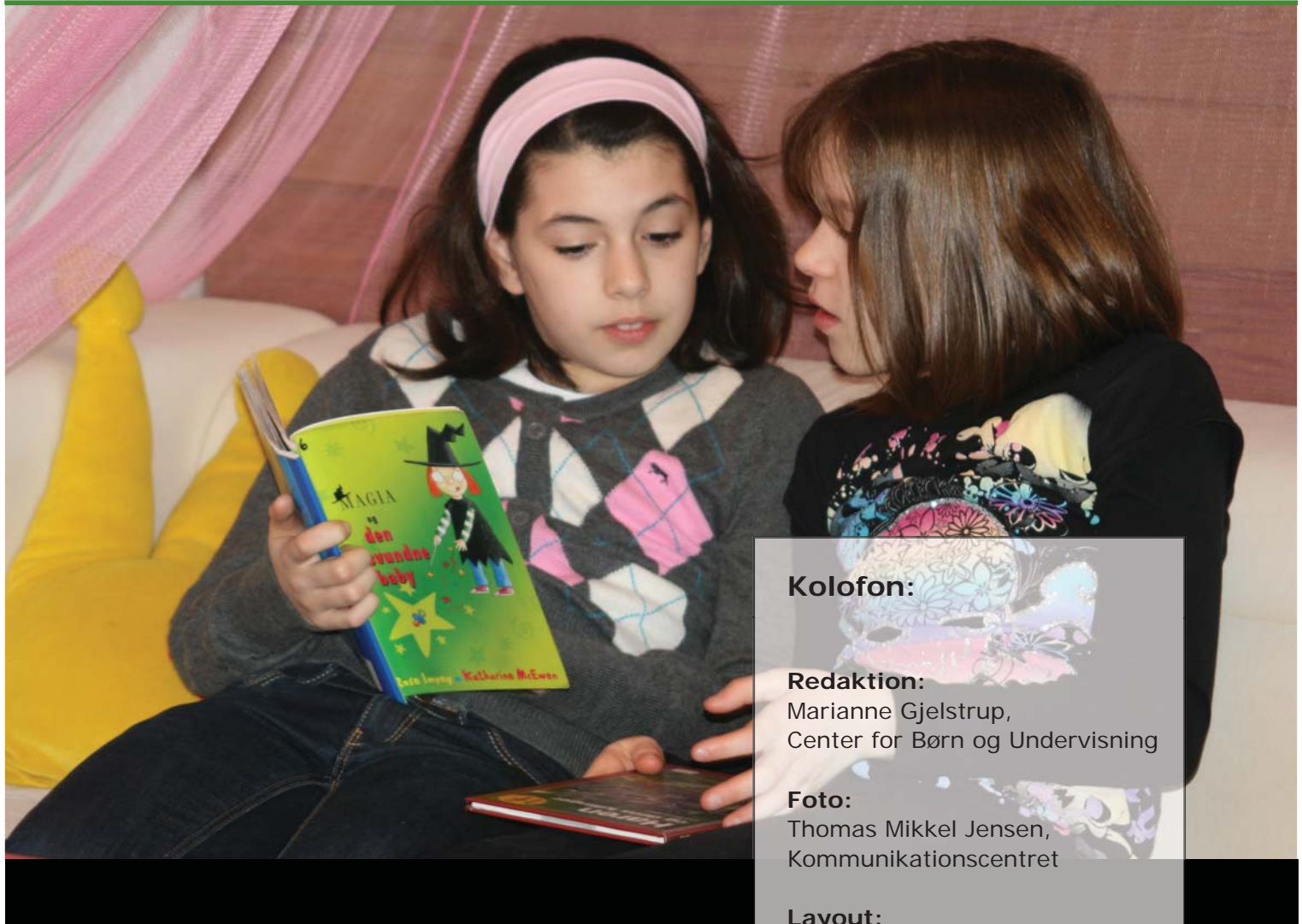
Et meget vigtigt organ i denne sammenhæng er skolens dansk- fagteam. At der på den enkelte skole er et forum, hvor faget debatteres og problematiseres. At der naturligt afholdes møder, hvor væsentlige områder inden for faget er på dagsordenen.

Møderne i fagteamet bør prioriteres på skolen, og anvendes til fx: drøftelse af mål og evaluering, udveksling af undervisningsforløb, gensidig sparring, drøftelse af kontinuitet mellem de forskellige forløb, diskussion af materialeindkøb, udveksling af erfaringer fra faglige kurser og idet hele taget danskfaglig debat.

OPGAVER FOR ET FAGTEAM kunne være

- * Drøfte og forholde sig til Fælles Mål
- * Drøfte mål og evaluering
- * Udveksle undervisningserfaring
- * Videregive kursuserfaringer
- * Drøfte fagpædagogik / didaktik ud fra en planlagt langsigtet handleplan af temaer
- * Holde et fællesmøde med bibliotekarerne, dansk to lærere, kompetencecenter/ støttecenteret, læsevejledere, "læse-for-at-lære-lærere"
- * Lave en langsigtet materialeindkøbsplan ud fra Fælles Mål
- * Tage initiativ til forretningsgang ved afgivelse af klasser

Læsekonsulenten januar 2008

Kolofon:

Redaktion:

Marianne Gjelstrup,
Center for Børn og Undervisning

Foto:

Thomas Mikkel Jensen,
Kommunikationscentret

Layout:

Eva Flinch Gjedde,
Kommunikationscentret

Tryk:

Ishøj Kommunes kopicentral

Udgivet oktober 2008 af
Ishøj Kommune

www.ishoj.dk